

Центральноукраїнський національний технічний університет

Економічний факультет

Кафедра „Економіка, менеджмент та комерційна діяльність”

Допущена до захисту:

Завідувач кафедри економіки,
менеджменту та комерційної діяльності
к.е.н., доцент

_____ Тетяна РЯБОВОЛИК
„03” січня_ 2024 р.

(протокол засідання кафедри ЕМ та КД
№10 від „03”січня 2024 р.)

Кваліфікаційна робота

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти

на тему «Удосконалення соціально-економічного розвитку територіальних громад
регіону в умовах адміністративно-територіальної реформи»

Виконав: здобувач вищої освіти

2 курсу, групи ПА-22МЗ

спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»

ОПП «Публічне управління та
адміністрування»

_____ Сергій ДОЦЕНКО

Керівник: канд. екон. наук, доцент

_____ Наталія ПІТЕЛ

Рецензент: докт. екон. наук, професор,
завідувач кафедри економіки,

підприємництва та готельно-ресторанної
справи

_____ Володимир ЗАЙЧЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ	7
1.1. Фокус державної політики на рівні територіальної громади	7
1.2. Ключові особливості реформи соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи	11
1.3. Зарубіжний досвід реалізації політики соціально-економічного розвитку громад у країнах ЄС	14
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	23
2.1. Загальна характеристика Кропивницької міської територіальної громади	23
2.2. Оцінка результативності фінансової діяльності Кропивницької міської територіальної громади	33
2.3. Основні проблеми реалізації політики соціально-економічного розвитку Кропивницької територіальної громади	38
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ	43
3.1. Активізація соціально-економічного розвитку досліджуваної громади в умовах проведення адміністративно-територіальної реформи	43
3.2. Децентралізація і самостійність бюджетів як ефективний метод розвитку регіону	47
3.3. Впровадження стратегічного планування як ефективного інструменту управління соціально-економічним розвитком громади	50
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в розгляді розпочатої в Україні у 2014 році реформи, спрямованої на трансформацію системи місцевого самоврядування. Ця реформа передбачала створення об'єднаних територіальних громад як базових місцевих адміністративно-територіальних одиниць та децентралізацію фінансів шляхом передачі повноважень і ресурсів на місцевий рівень. Основною метою цієї реформи було усунення залишків радянського командно-адміністративного стилю управління та сприяння розвитку самозабезпечених і дієздатних адміністративно-територіальних одиниць, забезпечених як фінансовою підтримкою, так й адміністративно-управлінськими повноваженнями.

Сучасний етап розвитку України відзначається зміщенням акценту в бік адміністративної та фінансової децентралізації, що призводить до передачі повноважень і ресурсів на місцевий рівень. Основною метою цих реформ є створення необхідних організаційно-економічних засад для розвитку територіальних громад в Україні, ефективного використання їх фінансово-економічного потенціалу. Це покладає на органи місцевого самоврядування більшу відповідальність за оптимальне використання внутрішніх ресурсів громади, покращення організації життя мешканців, залучення невикористаних джерел розвитку територій. Досягнення цих цілей потребує наукового підходу до формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад, керуючись принципами інклюзивного зростання та узгоджуючи пріоритети реформ, що проводяться в Україні.

У вітчизняній науковій літературі недостатньо досліджено питання реалізації державної політики соціально-економічного розвитку, у тому числі її положень і завдань.

На вибір теми дослідження вплинула реалізація реформи місцевого самоврядування, яка передбачала створення функціональних територіальних громад та запровадження інструментів економічного й соціального управління на місцевому рівні.

Мета кваліфікаційної роботи - науково обґрунтовані засади та практичні пропозиції щодо посилення соціально-економічного прогресу об'єднаних територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи на прикладі Кропивницької територіальної громади. Для досягнення цієї мети поставлені наступні завдання:

- закріпити засади державної політики щодо розвитку територіальних громад;
- дослідити особливості соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи;
- проаналізувати вивчення методів, які застосовуються як в Україні, так і в країнах ЄС для реалізації державної політики соціального та економічного розвитку у конкретних громадах;
- оцінити рівень соціально-економічного розвитку Кропивницької міської територіальної громади як репрезентативного прикладу;
- запропонувати шляхи активізації соціально-економічного розвитку Кропивницької громади;
- визначити місце реалізації державної політики соціально-економічного розвитку на районному рівні, щоб дослідити необхідність врахування бюджетної децентралізації та стратегічного планування.

Об'єкт дослідження є вивчення соціально-економічного прогресу територіальних громад. У цьому дослідженні розглядається питання соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи.

У дослідженнях використовувалися стандартні наукові методи дослідження об'єктивної природи явищ та процесів, які потрібні для здійснення активізації політики соціально-економічного розвитку району та пошуку шляхів покращення. Цього можна досягти шляхом впровадження різних методологій, таких як системний підхід, методи аналізу даних, методи статистичного аналізу, а також методи кількісного та якісного аналізу. Для наочності представлення аналітичних результатів використовуються графічні та табличні методи.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає в удосконаленні механізму управління соціально-економічним розвитком територіальних громад регіону в умовах адміністративно-територіальної реформи у призмі викликів сьогодення.

Практична важливість результатів полягає в їх діяльнісному застосуванні, оскільки вони можуть бути використані для розробки рекомендацій, спрямованих на посилення соціального та економічного зростання в громадах. Це, у свою чергу, сприятиме розвитку місцевого самоврядування, бюджетній децентралізації та стратегічному плануванню на рівні громад.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи мала місце завдяки участі у VI Ювілейній Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України») з підготовленими тезами доповіді на тему: «Удосконалення соціально-економічного розвитку територіальних громад регіону в умовах адміністративно-територіальної реформи».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

1.1. Фокус державної політики на рівні територіальної громади

Метою реформи децентралізації в Україні є створення сучасної системи місцевого самоврядування, яка втілює європейські принципи, зокрема розвиток місцевої демократії та розширення повноважень територіальних громад.

Розвиток територіальних громад в Україні матиме вирішальне значення для майбутнього зростання країни та успіху її реформ. Ці громади є основою місцевого самоврядування та володіють повноваженнями й ресурсами, необхідними для сприяння економічному розвитку та надання населенню високоякісних державних послуг. Роль, яку відіграють територіальні громади в кожному регіоні, для кожної людини та для всієї держави, визначатиме траєкторію розвитку України. Важливо, щоб процеси створення та виховання цих спільнот відбувалися правильно й продумано.

Місцеве самоврядування є фундаментом розвитку «спроможних» об'єднаних територіальних громад. Він дає можливість місцевим громадам самостійно вирішувати різноманітні питання їх повсякденного життя, незалежно від впливу держави. Через інститут місцевого самоврядування здійснюється управління розвитком населеного пункту. За своєю суттю місцеве самоврядування є системою, яка надає реальну автономію територіальним громадам, дозволяючи їм приймати рішення, які відповідають їхнім інтересам на місцевому рівні. Основним суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада, до складу якої входить населення, яке проживає на певній території, дає змогу здійснювати свої права та визначати свою долю.

У сфері науки існують різні методології, коли йдеться про встановлення комплексного розуміння поняття «територіальна громада».

Відповідно до визначення, наданого Ботановим О.В., основним суб'єктом місцевого самоврядування є територіальна громада. Цю спільноту складають особи, які є мешканцями певного села, селища, міста, у тому числі громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, біженці та вимушені переселенці. Ці жителі постійно проживають і працюють на закріпленій території і прямо чи опосередковано вирішують питання місцевого значення через створені ними муніципальні структури. Крім того, територіальна громада володіє комунальною власністю, володіє нерухомим майном у межах визначеної території, сплачує комунальні податки та пов'язана між собою індивідуальними територіальними зв'язками системного характеру [16, с. 52].

Орзих М.П. розглядає територіальну громаду як центральний осередок місцевого самоврядування, наголошуючи на її ролі як єдиного суб'єкта суспільства.

Субстрат, про який йдеться, має власний набір інтересів, до якого належать громадяни України, іноземці, особи без громадянства, які проживають або працюють на території даного регіону, а також ті, хто є власниками майна або сплачують місцеві податки та збори [47].

Як зазначає Баймуратов М.О., територіальна громада – це особи, які постійно проживають на певній території та мають як територіальні, так і особисті зв'язки, що мають системний характер [29].

Відповідно до «Конституції України», а саме статей 140-143, територіальну громаду утворюють жителі одного або кількох населених пунктів, які добровільно об'єдналися для вирішення питань місцевого значення. Це питання обрання міського голови, який очолює виконавчий орган, представництво та захист інтересів громади через депутатів ради та старост, управління комунальним майном, затвердження програм розвитку, контроль за їх виконанням, контроль за виконанням бюджетів, встановлення місцевих податків і зборів, проведення місцевих референдумів, регулювання комунальних підприємств, організацій і установ та вирішення інших питань місцевого значення, визначених законом [31].

Згідно з визначенням енциклопедії державного управління, «територіальна громада означає групу осіб, пов'язаних між собою низкою стійких формальних і неформальних зв'язків, що виникають внаслідок спільного проживання в межах села, селища чи міста» [49].

Аналізуючи численні визначення, стає очевидним, що можна виділити певні критерії визначення територіальної громади. Ці критерії виводяться з різних особливостей місцевої громади або їх комбінації, що є ключовими концептуальними основами.

Формуючу природу цього явища можна пояснити його багатоаспектністю, включаючи територіальні, соціологічні, конституційно-правові та комплексні чи системні фактори (65, с. 10).

Сутність територіальної громади визначається територіальним критерієм, який передбачає постійне проживання осіб у межах конкретної населеної території. У конституційно-правовій літературі територіальна громада визначається як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, до складу якого входять жителі села (або кількох сіл), селища, міста [29, с. 26]. Так само місцева громада визначається як населення муніципального утворення, яке об'єдналося з метою здійснення місцевого самоврядування в межах певного населеного пункту чи території [30, с. 41].

Абзац другий частини першої статті 1 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" використовує цей стандарт для встановлення визначення територіальної громади. Відповідно до цього визначення територіальну громаду становлять особи, які постійно проживають у межах села, селища, міста, які функціонують як самостійні адміністративно-територіальні утворення. Крім того, це також може стосуватися добровільного союзу жителів кількох сіл, які мають спільний адміністративний центр. Це фундаментальне визначення є наріжним каменем у численних сучасних дослідженнях, присвячених питанням місцевого самоврядування [10].

Використовуючи соціологічний критерій, ми можемо визначити поняття територіальної громади та розкрити її фундаментальний аспект як унікального та

цілісного соціального утворення. Цей критерій дозволяє досліджувати вплив місцевих інтересів, які не лише об'єднують територіальну громаду, а й є її рушійною силою. Застосовуючи цей критерій, ми можемо встановити складні системи інтересів, соціальних зв'язків і відносин усередині територіальної громади. Таким чином, згідно з цим критерієм, територіальна громада – це не просто сукупність індивідів, які проживають на певній території, а радше соціальна спільнота, яка об'єднана спільними інтересами, потребами та взаємозв'язком її мешканців. Ключові елементи, які формують таку спільноту, включають її стійкі економічні, соціальні, інформаційні, політичні, культурні та екологічні аспекти.

Система просторової організації життєдіяльності людей вирізняється унікальними зв'язками і відносинами, що виокремлюють її як відносно самостійне ціле [10].

Первинна територіальна громада є основою в системі територіальних утворень, що володіє основними якостями цілісності та неподільності за функціональним критерієм. Його складові частини не здатні самостійно виконувати специфічні функції, що визначають цю соціально-територіальну спільність [10].

Загальноприйнятим визначенням територіальної громади є громадяни, які постійно проживають і працюють у межах села, селища чи міста. Ці особи, у тому числі громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, біженці та вимушені переселенці, прямо чи опосередковано через муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, ділять комунальну власність, володіють нерухомістю, виконують комунальні податкові зобов'язання, підтримують територіально-особистісні зв'язки систематичного характеру [19, с. 77].

Громада, за визначенням В. Кравченка, – це група осіб, які проживають у міській чи сільській місцевості, мають спільні інтереси та мають юридично визнаний статус. Автор розглядає концепцію з трьох різних точок зору: як (1) основне адміністративно-територіальне утворення; (2) засіб організації місцевого управління; (3) учасник цивільних правових та господарських справ [34].

Найбільш повне пояснення досліджуваного поняття дають праці О. Батанова. За словами О. Батанова, при розробці теоретичної основи важливо враховувати, що територіальна громада є багатогранною «кумулятивною» формою суспільної організації. Він складається з індивідів (місцевих жителів), які пов'язані на суспільному рівні в межах певної території та об'єднані різноманітними системними характеристиками, такими як демографічні та територіальні (земельні) зв'язки, а також юридичні й політичні приналежності.

Зв'язок між людьми виходить за межі економічних і професійних зв'язків, охоплюючи мовні, релігійні, соціальні та культурні зв'язки. Ця асоціація, поважаючи індивідуальність і дозволяючи роздільне проживання та відпочинок, об'єднує колективні зусилля багатьох для досягнення спільної мети. По суті, особисті прагнення переводяться в правові рамки, які приносять користь усій спільноті [27, с. 52].

Розглядаючи основні ознаки поняття територіальної громади, стає очевидним, що коли держава делегує органам місцевого самоврядування повноваження щодо вирішення питань соціально-економічного розвитку, територіальна громада стає суб'єктом відповідної державної політики.

1.2. Ключові особливості реформи соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах адміністративно-територіальної реформи

Адміністративно-територіальна реформа, в результаті якої з 1 січня 2021 року в Україні розпочато створення 1470 спроможних територіальних громад. Ця реформа замінила 11 тис. місцевих рад і 490 районів на 129 нових районів зі скороченими повноваженнями. Основні повноваження районів делеговані на нижчий (громади) та вищий (області) рівні. Важливо зазначити, що всі 1470 територіальних громад працюють самостійно, і районна влада не має адміністративного та фінансового контролю над ними.

Метою реформи є створення ефективного місцевого самоврядування та організації територіальної влади з метою створення та підтримки повноцінного

життєвого середовища для мешканців. Це й забезпечення надання якісних і доступних державних послуг, а також створення інституцій, які сприяють безпосередній участі громадян у процесах прийняття рішень, а також активізують узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Реформа спрямована на встановлення відповідальності органів місцевого самоврядування як перед виборцями, забезпечуючи ефективність їх роботи, так і перед державою, забезпечуючи її законність.

Реформа децентралізації дала значний поштовх для створення високоефективного та тісно пов'язаного інституту влади, відомого як місцеве самоврядування, яке знаходиться в безпосередній близькості до громадян.

Добровільне об'єднання територіальних громад дало змогу новоствореним органам місцевого самоврядування отримати необхідні повноваження та ресурси, які раніше мали міста обласного значення.

Обраний голова, депутатський корпус, виконавчі органи ради громади тепер є представниками громадян, які проживають на території об'єднаної громади. Їх основний обов'язок полягає у виконанні повноважень, наданих їм законом, на користь громади. У населених пунктах, що входять до цієї об'єднаної громади, право мешканців на місцеве самоврядування та доступ до послуг громадян забезпечується шляхом обрання старост [21].

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» сприяв зростанню та об'єднанню громад шляхом добровільного об'єднання, враховуючи також внесок громадян. Процес формування громади вимагає ретельної оцінки потенційних ресурсів громади для економічного та соціального прогресу, а також її спроможності надавати високоякісні послуги своїм мешканцям.

Для забезпечення поступального соціально-економічного розвитку окремих регіонів шляхом ефективного місцевого самоврядування необхідно зміцнити ресурсну та фінансову основу. Для досягнення високої якості виконання децентралізовані органи влади мають бути забезпечені необхідними ресурсами.

Таким чином, з 1 січня 2015 року органам місцевого самоврядування було надано додаткові фінансові ресурси для зміцнення економічної спроможності

шляхом внесення змін до Податкового та Бюджетного Кодексів. Місцеві бюджети об'єднаних громад тепер мають такі ж можливості та активи, як і міста обласного значення. У тому числі повноваження залишати 60% ПДФО в межах ОТГ. Крім того, усі податкові надходження, як-от податки на прибуток підприємств і комунальну власність, а також податки на майно, землю та транспорт, залишаються повністю на місцевому рівні.

Крім того, ОТГ тепер мають прямі фінансові зв'язки з державним бюджетом. Раніше таке пряме відношення мали лише обласні та районні бюджети, а також бюджети міст обласного значення. Ці прямі зв'язки дозволяють ОТГ виконувати делеговані повноваження, і вони отримують відповідні трансферти, такі як субсидії, фінансування освіти та медицини, а також фінансування розвитку інфраструктури громади.

Законодавчі зміни також розширили повноваження органів місцевого самоврядування. Місцеві бюджети можуть затверджуватися без урахування конкретної дати прийняття закону про державний бюджет.

Початкові ознаки прогресу вже очевидні, оскільки відбулося значне збільшення надходжень до місцевих бюджетів. З 2014 по 2019 роки відбулося вражаюче зростання на 200 млрд грн, при цьому власні доходи зросли з 68,6 млрд грн до 267 млрд грн.

Поряд із розширенням фінансових можливостей об'єднані територіальні громади отримали додаткові засоби для сприяння економічному зростанню завдяки децентралізації. Це й можливість здійснювати зовнішні запозичення та самостійно обирати установи для розпорядження коштами місцевого бюджету на цілі розвитку. Крім того, децентралізація надала цим громадам повноваження щодо контролю за архітектурою та будівництвом, а також можливість формувати містобудівне законодавство відповідно до власної політики. Органи місцевого самоврядування тепер мають автономію у визначенні своїх стратегій містобудування.

Після впровадження комплексу законодавчих актів, спрямованих на децентралізацію влади та управління земельними справами, місцеві громади

отримають повноваження розпоряджатися землями, розташованими за межами міської території. Український парламент, відомий як Верховна Рада, схвалив закони, які дозволяють передавати певні адміністративні функції від центрального уряду до місцевих органів влади, зокрема щодо основних послуг, таких як реєстрація.

Передача права власності на нерухоме майно, бізнес та особисте житло на рахунок громади є вирішальним кроком у розширенні повноважень колективу. Розроблено відповідне законодавство з наміром встановити чіткі межі.

На кожному рівні адміністративно-територіального устрою держави до органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади належать питання освіти, охорони здоров'я, дозвілля, соціально-економічного розвитку та інфраструктури.

Громади в різних містах, селах і селищах вже почали відчувати позитивний вплив реформи, оскільки дороги, медичні заклади та навчальні заклади, які десятиліттями занепадали, зараз ремонтуються.

Реформа дала поштовх всебічному зростанню громад, пропонуючи можливість підвищити якість життя в кожному населеному пункті та в усій країні, надавши громадянам – кожному з нас – можливість самостійно керувати своїм середовищем життя.

1.3. Зарубіжний досвід реалізації політики соціально-економічного розвитку громад у країнах ЄС

Наднаціональний характер політики соціально-економічного розвитку співтовариств ЄС створює проблеми через значні розбіжності в напрямках регіональної політики між країнами-членами та різні перспективи на регіональному рівні. Отже, встановлення та реалізація єдиних принципів, стратегічних цілей та своєчасна синхронізація фінансування визначених пріоритетів стає складною справою. Однак безперечно, що регіональна політика

відіграє вирішальну роль у формуванні цілісного європейського економічного та соціального простору [12, с. 433].

Країни-члени ЄС та їхні регіони переживають соціально-економічне зростання в умовах збільшення можливостей для необмеженого потоку товарів, послуг, людей і капіталу. Цьому прогресу сприяє сучасна регіональна політика згуртованості та фінансова допомога з фондів ЄС. Однак для того, щоб ці заходи були ефективними, кожна країна має задіяти власні внутрішні ресурси для розвитку [8, с. 60-61].

Політика соціально-економічного розвитку громад у країнах Європейського Союзу базується на принципах соціальної справедливості, економічної стабільності та сталого розвитку.

Ось кілька ключових аспектів зарубіжного досвіду в цьому контексті:

Соціальна політика:

Система соціального захисту: Країни ЄС володіють розвинутими системами соціального захисту, які включають медичне страхування, безробіття, пенсії та інші соціальні виплати. Це сприяє зниженню рівня бідності та підтримує громадян у складних життєвих ситуаціях.

Активна політика зайнятості: Країни ЄС вдаються до активної політики зайнятості, щоб стимулювати створення робочих місць та підтримувати безробітних через надання професійного навчання та перепідготовки.

Економічний розвиток:

Сталість та інфраструктура: Країни ЄС акцентують на розвитку сталого господарства та екологічно чистих технологій. Це включає інвестиції відновлювані джерела енергії, підтримку масового транспорту та інфраструктурних проєктів.

Малий та середній бізнес: Політика сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечуючи фінансову підтримку, доступ до кредитів, а також створення сприятливого підприємницького середовища.

Освіта та Наука:

Високоякісна освіта: ЄС надає великий акцент на високоякісну освіту та навчання, сприяючи інноваціям та розвитку людського капіталу.

Наукові дослідження та розвиток: Країни ЄС інвестують у наукові дослідження та технологічний розвиток, що сприяє інноваціям та конкурентоспроможності на світовому ринку.

Сталість та екологія:

Заходи з боротьби зі зміною клімату: ЄС приділяє велику увагу зменшенню викидів та ефективному використанню ресурсів, впроваджуючи строгі стандарти щодо екологічної безпеки.

Регіональний розвиток:

Програми регіонального розвитку спрямовані на зменшення економічних та соціальних відмінностей між різними регіонами.

Ці принципи та підходи відображають загальний тенденційний рух країн ЄС до сталого, інклюзивного та інноваційного розвитку громад. У кожній країні може бути свої особливості та адаптації цих стратегій до власних умов та потреб.

Розвиток сучасних європейських територіальних громад базується на прагненні забезпечити сприятливі умови та підтримувати високі стандарти повсякденного життя для своїх мешканців. Ці громади прагнуть культивувати почуття єдності серед усіх членів, виховуючи спільну відповідальність за розвиток своїх поселень і забезпечення добробуту та рівних можливостей для кожного.

Основні риси, які визначають децентралізацію в європейських країнах, є наступними:

- просування місцевої та регіональної автономії служить каталізатором демократизації;
- знаходження найбільш ефективного вирішення локальних питань;
- шлях до свободи лежить через прагнення до місцевої та регіональної автономії;
- сприяння та захист широкого діапазону культурних, мовних та етнічних ознак;

- між місцевим і регіональним рівнями існує значний рівень економічної конкуренції.

Належне фінансове забезпечення є необхідною умовою успішного функціонування місцевого самоврядування та територіальних громад. Ця підтримка дозволяє цим громадам самостійно генерувати кошти, необхідні для виконання покладених на них завдань, шляхом збору обов'язкових державних платежів, таких як податки, збори та плата за послуги. Крім того, громади мають можливість отримувати кредити, але вся фінансова діяльність має відповідати регламентованим нормам, які підлягають контролю з боку органів управління вищого рівня.

Для України вкрай важливо створити ефективні механізми моніторингу та контролю в цьому питанні. Наприклад, у Німеччині існує державна влада на вищому рівні, яка контролює діяльність територіальних громад у державному устрої. Якщо громада накопичує надмірну заборгованість, її фінансовий план має бути розглянутий і затверджений установою вищого рівня.

Територіальні громади зіштовхуються з обмеженнями своєї фінансової незалежності, оскільки вони не мають права постійно витрачати більше, ніж заробляють, окрім випадків, коли це дозволено державними органами вищого рівня. Ці органи влади обґрунтовують своє рішення розумінням того, що у разі накопичення територіальними громадами надмірної заборгованості тягар погашення в кінцевому підсумку ляже на державний бюджет. Хоча територіальні громади мають свободу структурувати свою систему доходів, вони повинні дотримуватися цих обмежень, щоб забезпечити фінансову відповідальність.

Фінансове забезпечення територіальних громад суттєво різниться, джерела надходжень значною мірою залежать від економічного розвитку окремих регіонів, що слід належним чином відзначити.

Щоб регіони могли ефективно виконувати свої повноваження, вкрай важливо, щоб вони були забезпечені належним чином ресурсами. Ці ресурси охоплюють власні доходи, насамперед отримані від податків та інших джерел, які

визначаються обласною радою. Крім того, необхідні кошти в рамках рівномірного розподілу коштів.

Держава пропонує підтримку для стимулювання економічного розвитку та подолання соціально-економічних дисбалансів.

Держава може усунути нерівність, яка виникає в цій ситуації, шляхом впровадження відповідних заходів, таких як надання дозволу на розширення можливостей кредитування. Конкуренція між територіальними громадами щодо залучення на територію платників податків та економічно вигідного бізнесу є прямим результатом їх повноважень щодо стягнення податків і зборів. Конкретним прикладом цього є місцевий податок на прибуток підприємств, який сплачується відповідній територіальній громаді.

Робота Пігуль Н.Г. та Лютої О.В. досліджує досвід децентралізації в Італії та Польщі. Після впровадження децентралізації в Італії структура влади в країні зазнала трансформації в трирівневу систему: регіон, провінція та комуна. Регіональні бюджети передусім виділяють кошти на такі важливі сектори, як освіта, охорона здоров'я, транспортні мережі, цивільна авіація та адміністративні послуги для промисловості та бізнесу. Крім того, регіони відповідають за територіальне планування та розвиток. Для ефективного виконання своїх обов'язків регіони потребують достатніх ресурсів, які включають як внутрішні джерела (такі як податки та інші надходження, визначені обласною радою), так і кошти від держави для усунення економічної диспропорції та сприяння економічному зростанню. Провінції, з іншого боку, зосереджені на підтримці та покращенні громадського транспорту, нагляді та регулюванні приватного транспорту, утриманні провінційних доріг та відповідної інфраструктури, забезпеченні якості середньої освіти, сприянні економічному розвитку через центри зайнятості та заклади соціальних служб, а також сприяння культурним, туристичним і спортивним ініціативам. Крім того, провінції відіграють вирішальну роль у сприянні співпраці та партнерства між комунами.

Обов'язки комун охоплюють широкий спектр завдань, включаючи впровадження та збір місцевих податків, нагляд за місцевими правоохоронними

органами, управління закладами охорони здоров'я, сприяння початковій та середній освіті, координацію громадського транспорту, надання соціальних послуг на місцевому рівні, видача дозволів на торгівлю, утилізація відходів, утримання місцевої транспортної інфраструктури та вуличного освітлення, а також адміністрування соціального житла.

Місцеві органи влади в Італії мають право самостійно встановлювати власні місцеві податки та збори, які є значним джерелом фінансування місцевих потреб. Італія, будучи розвиненою країною, відома своїм широким спектром місцевих податків, включаючи прямі реальні податки (такі як податки на майно та транспортні засоби, професійні податки та екологічні податки), прямі прибуткові податки (на особисті та корпоративні доходи), спадщину та податки на подарунки, непрямі податки з продажу (з роздрібних продажів, алкогольних напоїв, споживання електроенергії та газу), а також акцизи на бензин, тютюн і алкогольні напої. Ця італійська модель управління довела свою високу ефективність, що привело до кращого використання бюджетних коштів, підвищення якості державних послуг та підвищення економічної активності на регіональному рівні.

Динаміка влади між центральною та місцевою владою в Польщі зазнала значних змін. У рамках цієї реформи відбулося скорочення чисельності державних службовців, що позитивно вплинуло на скорочення бюджетних витрат щодо управління. Крім того, відбулася перебудова механізму перерозподілу податкових надходжень між місцевими та державним бюджетами. У процесі централізації Польща віддала пріоритет регіональному співробітництву, яке передбачало створення вільних економічних зон і надання допомоги від одного регіону до іншого у випадках бюджетних профіцитів і дефіцитів. Одним з важливих результатів адміністративно-територіальної реформи став поділ влади та бізнесу, що забезпечило кожному громадянину право вільно та на пільгових умовах займатися підприємницькою діяльністю.

В результаті децентралізації в Польщі відбувся чіткий розподіл відповідальності та повноважень між державою й місцевими органами влади. Це призвело до зміни фокусу діяльності національного уряду: зовнішня політика,

національна безпека та оборона, а також стратегічне планування розвитку країни стали їх основними цілями. З іншого боку, на місцеву владу було покладено управління своїми справами, що включало сприяння економічному розвитку у відповідних регіонах, розпорядження бюджетними коштами та майном громади, самостійне управління фінансами й забезпечення надання послуг місцевому населенню. Отже, у сучасній Польщі основні повноваження й фінансові ресурси знаходяться на рівні територіальних громад [8].

Дослідження, проведене експертами щодо впровадження реформ децентралізації в різних країнах, показує, що досвід кожної країни є особливим і відображає унікальні особливості розвитку цієї конкретної нації.

Отже, згідно з аналізом експертів, застосування іноземного досвіду без урахування унікальних аспектів економічного та політичного прогресу конкретної країни вважається недоцільним.

Хоча досвід країн Європейського Союзу (ЄС) може бути цінним для інших країн, адаптація його може зустрітися з рядом проблем та викликів через відмінності в економічних, соціокультурних та політичних умовах.

Ось деякі можливі проблеми:

Економічні відмінності:

Економічні моделі та проблеми країн ЄС можуть значно відрізнятися від інших країн. Адаптація політик може бути складною через різницю в рівнях розвитку, структурі економіки, торговельних зв'язках тощо.

Культурні та соціальні відмінності:

Різниці в культурних та соціальних нормах можуть призвести до неприйняття або неефективного впровадження певних аспектів соціально-економічних політик. Наприклад, моделі праці чи соціального захисту, які працюють у ЄС, можуть не враховувати особливості інших культур.

Політичні відмінності:

Різні політичні системи та структури управління можуть вплинути на ефективність впровадження деяких політик. Перехід до більш демократичної чи централізованої системи може потребувати адаптації стратегій.

Фінансові обмеження:

Багаті країни ЄС можуть мати можливість виділяти значні кошти на програми соціально-економічного розвитку. У той час як менш розвинені країни можуть стикатися з обмеженими фінансовими ресурсами, що обмежує їхню здатність адаптувати подібні стратегії.

Локальні особливості:

Специфічні проблеми та виклики, які є у кожній країні, можуть вимагати унікальних підходів. Адаптація політики до конкретних умов може виявитися складною.

Відсутність інфраструктури та ресурсів:

У країнах з недостатньою інфраструктурою та обмеженими ресурсами може бути важко впровадити ефективні програми, які ґрунтуються на розвиненій інфраструктурі та фінансовій стабільності.

Щоб успішно адаптувати зарубіжний досвід, країни повинні уважно аналізувати свої умови, враховувати відмінності та розробляти індивідуальні стратегії, які враховують місцеві особливості та потреби громад.

Успіх місцевого самоврядування в Україні сьогодні певною мірою залежить від ефективного проведення децентралізації влади, активізації залучення до цього процесу територіальних громад, встановлення довіри між населенням та місцевою владою, й формування спроможних громад. У сучасному ландшафті територіальні громади виступають суспільною організацією та соціальним інститутом, відповідальним за реалізацію інтеграційної політики, спрямованої на вирішення колективних проблем місцевих мешканців певної території.

Розглядаючи різні точки зору на аналіз державної політики, береться до уваги тлумачення таких термінів, як «державна політика» та «розвиток», а також різні точки зору на їх розуміння.

Політика держави щодо місцевого самоврядування робить значний акцент на фундаментальних аспектах «територіальної громади».

Для сприяння зростанню та розвитку таких громад пропонується комплекс організаційно-правових заходів. Ці заходи спрямовані на створення та підтримку

стабільних і ефективних соціальних та політичних інститутів, які задовольняють колективні й індивідуальні інтереси та потреби мешканців громади, а також сприяють самозабезпеченню та сталому розвитку на відповідній території.

Процес децентралізації значною мірою впливає на демократизацію та суспільну трансформацію, а також на перехід до індивідуальних і громадських ініціатив та обов'язків, як показує досвід реформ в інших країнах.

Ця тенденція впровадження децентралізації проявляється в різних сферах, включаючи адміністрування, політику, бюджет і фінанси, а також соціальні сектори. Вона не тільки сприяє розвитку людських здібностей, але й підвищує підзвітність органів влади, покращує якість державних і громадських послуг, зміцнює соціальну згуртованість і вирішує економічні, правові, політичні та етнічні проблеми.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Загальна характеристика Кропивницької міської територіальної громади

Місто Кропивницький є адміністративним центром потужного міського конгломерату Кропивницької міської територіальної громади з Новенською селищної ради. Станом на 1 січня 2023 року Кропивницька міська територіальна громада займає трохи більше 10 тис. га, на ній проживає близько 240 тис. осіб, що становить майже чверть від загальної кількості населення Кіровоградської області.

Зручне територіальне розташування громади відкриває численні можливості для соціально-економічного розвитку (рис. 2.1).

Завдяки своєму вигідному розташуванню та винятковому транспортному сполученню, Кропивницький має дуже вигідне географічне положення в Україні.

Рис. 2.1. Географічне розташування Кропивницької територіальної громади

Джерело: [20]

Розташоване в центрі країни, це місто забезпечує оптимальні умови як для процвітання, так і для приєднання до Європи. Кропивницький, охоплюючи величезний простір у 10,3 тисячі гектарів, рішуче прагне до зростання.

У Кропивницькому знаходиться безліч визначних архітектурних пам'яток, які надають цьому місту відомий статус. Мало того, тут також працює зараз та діяла відома спільнота композиторів, письменників, учених, акторів і драматургів, які здобули світове визнання. Чудові вулиці міста, а також його музеї та галереї зберігають безліч мистецьких перлин різних епох світової історії. Крім того, Кропивницький є яскравим центром для молодих талантів у творчій сфері.

Всього в місті налічується 30 закладів та установ, які активно займаються галуззю. Бібліотечна система міста Кропивницького – це розгалужена мережа 20 бібліотек-філій.

У місті Кропивницькому діють три музеї: «Літературно-меморіальний музей І.К.Карпенка-Карого», «Художньо-меморіальний музей О.О. Осмьоркіна» та «Музей музичної культури ім. К. Шимановського».

Всього в місті Кропивницькому чотири музичні школи. До них відносяться «Музична школа №1», яка носить ім'я Г.Г.Нейгауза, а також «Музична школа №1», яка носить ім'я Ю.С. Мейтуса. Додатково є ДМШ № 2, ДМШ NN № 3, ДМШ № 4.

Розташована в місті Кропивницький дитяча художня школа створює середовище, яке сприяє зростанню та розвитку талантів юних художників.

У місті Кропивницький розташована художня школа імені О.О. Осмьоркіна.

Культурно-відпочинковий центр Кропивницького користується широкою популярністю.

У межах Кропивницького можна знайти чимало культурних надбань, про що свідчить вражаюча кількість із 655 об'єктів нерухомої культурної спадщини. Кожна з цих визначних споруд була зафіксована, офіційно визнана та віднесена до категорії визначних місцевих пам'яток культурної цінності.

У межах міста розташований аеропорт, обладнаний злітно-посадковою смугою довжиною 1301 метр, яка здатна приймати велику кількість літаків, таких як «Ан-24», «Ан-26», «Як-40», «L-410», «SAAB-340», «Piper» і «Cessna».

Після впровадження аеродромної диспетчерської вежі системи VOR/DME було успішно завершено отримання необхідних сертифікатів для експлуатації аеродромного обладнання та служб авіаційної безпеки.

ПАТ «МААК Урга» успішно завершило будівництво міжнародного пасажирського терміналу та ангара для обслуговування літаків.

Будучи в'їздом до міста Кропивницький, залізничний вокзал відіграє важливу роль у забезпеченні перевезень вантажних і пасажирських поїздів як далекого, так і приміського сполучення.

Кропивницький може похвалитися розгалуженою транспортною системою, яка охоплює як електричний, так і автомобільний транспорт. Міські пасажирські маршрути в межах міста дуже розвинені, всього 36 автобусних та 5 тролейбусних маршрутів. Крім того, місто обладнане двома стратегічно розташованими автобусними станціями, щоб задовольнити потреби його жителів і гостей.

Кіровоградська область, розташована в проміжному регіоні між північним степом і південним лісостепом, є багатою на родючі чорноземні ґрунти. У межах Кропивницького переважаючий тип ґрунтів — чорнозем, поширений на лесових утвореннях.

Кіровоградська область є одним з найбагатших місць корисних копалин України. З приголомшливою кількістю виявлених 32 різних різновидів корисних копалин регіон може похвалитися вражаючою колекцією з майже 300 родовищ корисних копалин.

Ресурсний потенціал Кропивницького тісно пов'язаний із ресурсами навколишнього регіону. Геологічна будова території міста формується Українським кристалічним щитом і Кіровоградським тектонічним блоком, які розташовані на первинному докембрії, фундамент складений гранітами, гнейсами, чарнокітами, габро-лабрадоритами.

Кіровоградська область може похвалитися багатством різноманітних корисних копалин, зокрема тих, які необхідні для будівництва. Тут розташовуються великі резервуари вогнетривкої глини та граніту, розташовані на правому березі річки Сугоклія. З енергетичних ресурсів місто володіє покладами бурого вугілля, зокрема Балашівсько-Кіровоградського, а також урану. Крім того, можна знайти значні запаси першокласного піску, ідеально придатного для виробництва скла.

У місті Кропивницький проживає понад 230 тис. жителів, що становить значну чверть від загальної кількості населення Кіровоградської області, як зазначалося раніше.

На рис. 2.2 видно, що в місті Кропивницький загалом проживає 155,5 тис. осіб віком від 15 до 64 років, які є частиною економічно активного населення.

Рис. 2.2. Статеві-віковий розподіл населення Кропивницької територіальної громади

Джерело: [20]

На початку 2023 року зареєстрований рівень безробіття в місті становив лише 0,54%, що свідчить про надзвичайно низький рівень безробіття.

Протягом останніх років у місті спостерігаються позитивні тенденції зростання заробітної плати, що свідчить про обнадійливі перспективи.

У 2022 році відбувся значний сплеск заробітної плати – на вражаючі 15,4% порівняно з попереднім роком. До кінця 2022 року середньомісячна зарплата штатних працівників у місті зросла до 11,7 тис. грн. Ця позитивна тенденція зростання заробітної плати відкриває вигідні перспективи для інвесторів, які прагнуть відкрити чи розширити свій бізнес у місті. Варто зазначити, що цю тенденцію ще більше підживлюють міграційні процеси внаслідок збройного вторгнення країни-агресора.

За розміром середньомісячної заробітної плати штатних працівників місто Кропивницький посідає 15 місце з 24 обласних центрів України.

В економіці Кіровоградської області чільне місце займає місто Кропивницький. Станом на 1 січня 2023 року в місті діє 26,5 тис. суб'єктів господарювання. З них 13,9 тис. – фізичні особи-підприємці, 12,6 тис. – юридичні особи (рис. 2.3).

Суб'єкти господарювання міста отримують постійну фінансову підтримку з міського бюджету, яка спрямовується на їх користь.

У Кіровоградській області інвестиційні проекти реалізуються за рахунок співфінансування обласного Фонду підтримки підприємництва.

Рис. 2.3. Структура суб'єктів підприємницької діяльності Кропивницької територіальної громади

Джерело: [20]

Із метою стимулювання підприємницького розвитку в місті територіальна громада міста Кропивницького створила Центр надання адміністративних послуг. Цей Центр відіграє важливу роль у захисті прав, свобод і законних інтересів громадян та організацій. Вирішуючи різноманітні потреби громадян і бізнесу, Центр підвищує рівень надання адміністративних послуг, забезпечуючи доступність та зручність для всіх.

На території міськрайонного центру Кропивницького, медичні послуги надають різні медичні заклади та підприємства різної форми власності й підпорядкування.

У межах міста муніципалітет контролює загалом 11 закладів охорони здоров'я.

Всього в області функціонує 13 закладів охорони здоров'я III рівня, які перебувають у власності територіальних громад сіл, селищ, міст. Серед таких закладів – лікарня Святого Луки ПФ «Ацинус» та онкологічний центр «Томоклінік» й ін. За формою власності в області всього 15 закладів охорони здоров'я різних типів.

Фізичні особи-підприємці, зокрема власники стоматологічних клінік, кабінетів, офтальмологічних клінік, кабінетів тощо.

Завдяки розгалуженій медичній інфраструктурі заклади здатні надавати медичні послуги не лише населенню міста, а й жителям прилеглих районів і всієї Кіровоградської області.

Система первинної медико-санітарної допомоги у Кропивницькому складається з трьох ключових закладів: двох центрів первинної медико-санітарної допомоги та окремої амбулаторії. Крім того, в місті функціонує 19 амбулаторій загальної практики – сімейної медицини, які надають основні медичні послуги.

Реалізація реформи первинної та вторинної медичної допомоги привела до перетворення закладів на некомерційні комунальні підприємства. Ці підприємства запровадили новий механізм фінансування в рамках державної програми медичних гарантій та уклали угоди з Національною службою здоров'я України. Крім того, було впроваджено новий підхід до фінансування, відомий як «гроші йдуть за пацієнтом».

Маючи статус обласного центру, місто Кропивницький може похвалитися широким спектром навчальних закладів у своїх межах.

163 заклади освіти різної форми власності та підпорядкування пропонують широкий спектр освітніх послуг.

У системі освіти є декілька закладів, які включають дошкільні установи (39 одиниць), загальноосвітні школи (40 одиниць), позашкільні програми (5 одиниць), професійно-технічної освіти (5 одиниць), інші заклади комунальної власності.

В області функціонує вісім закладів професійно-технічної освіти, які перебувають у спільній власності територіальних громад сіл, селищ і міст.

У сфері вищої освіти існує різноманітний набір із 20 закладів, кожен з яких має свою власність та підпорядкування. Ці заклади служать тренінговими майданчиками для осіб, що належать до відповідних категорій.

Чисельність дітей дошкільних навчальних закладів становить відповідно 8079, учнів загальноосвітніх навчальних закладів 8079 учнів, студентів ПТУ – 6939, студентів університетів — 11626 осіб.

З метою виховання кваліфікованих фахівців у навчальних закладах міста використовуються складні та комплексні підходи до навчання. Відомі вищі навчальні заклади співпрацюють з міжнародними університетами та коледжами, надаючи освітні можливості й виконуючи різноманітні програми.

В області діє понад 15 підприємств та організацій науково-технічної діяльності, головні корпуси якої зосереджені в м. Кропивницькому, що становить дві третини від загальної кількості.

Технічний і сільськогосподарський сектори мають найбільшу робочу силу, де понад 80% співробітників науково-дослідних робіт зосереджено в цих галузях.

Інвестиційний потенціал міста залишається невикористаним, незважаючи на численні можливості розширення обсягів інвестицій.

У Кропивницькому понад 150 підприємств різних галузей промисловості характеризується своїм потужним промисловим сектором. Ці підприємства виробляють широкий асортимент продукції, що зміцнює економічну потужність міста. Постійний розвиток і розширення промислового комплексу міста не тільки створює значні доходи для всіх рівнів влади, але також відіграє вирішальну роль у сприянні можливостям працевлаштування та підвищенні загального соціально-економічного добробуту його жителів.

За рахунок реалізації промислової продукції в Кіровоградській області протягом 2021 року було досягнуто значну суму у 20,3 млрд грн, що становить вражаючі 43,5% від загального обсягу (рис. 2.4 – рис. 2.5).

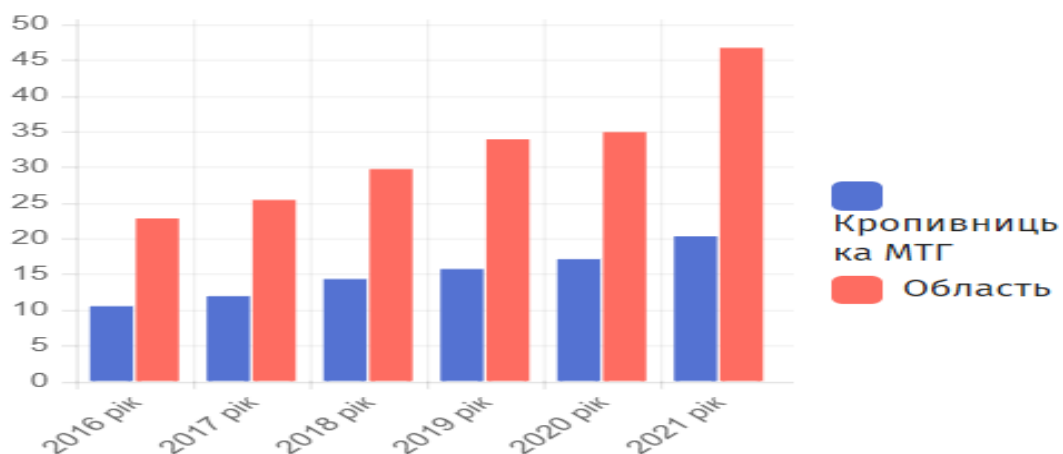

Рис. 2.4. Динаміка обсягу реалізованої промислової продукції Кропивницької міської територіальної громади впродовж 2016-2021 рр, млрд грн

Джерело: [20]

Місто Кропивницький може похвалитися процвітаючим промисловим комплексом, здебільшого орієнтованим на зростаючі підприємства харчової промисловості та машинобудування. Ці галузі відомі своєю міцною науковою та дослідницькою базою, значними виробничими потужностями й добре

налагодженими ринками збуту продукції, що робить їх дуже привабливими для потенційних інвестицій.

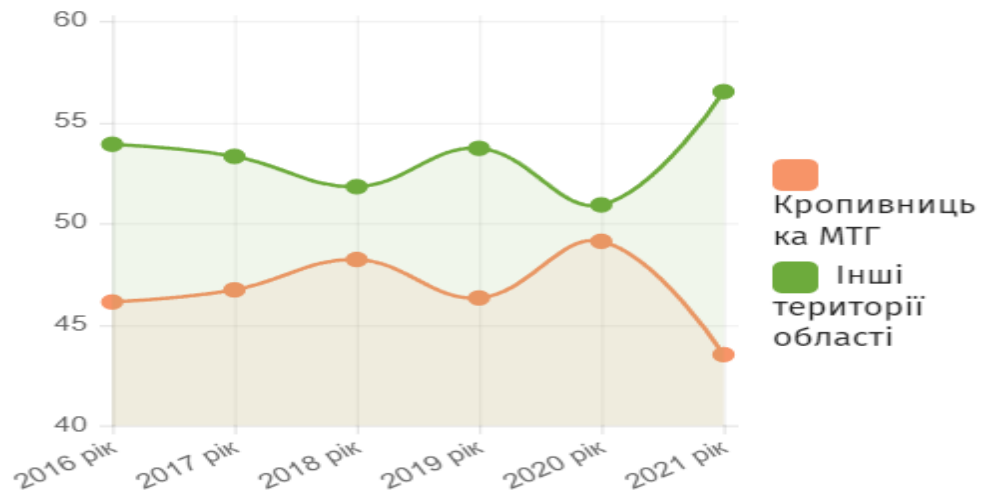

Рис. 2.5. Частка Кропивницької міської територіальної громади у загальному обсязі реалізованої промислової продукції впродовж 2016-2021 рр, %

Джерело: [20]

На підприємства переробної промисловості припадає понад 65% загального обсягу реалізації промислової продукції.

Рис. 2.6. Структура обсягів реалізованої промислової продукції в загальних обсягах переробної промисловості Кропивницької міської територіальної громади у 2022 році, %

Джерело: [20]

З метою стимулювання зростання виробництва та торгівлі промисловими товарами в промисловому секторі міста реалізуються ініціативи щодо підвищення ефективності методів виробництва та збільшення обсягів виробництва сучасної, глобально конкурентоспроможної промислової продукції. Ці постійні зусилля поступово та послідовно покращують промисловий ландшафт міста.

В економіку Кропивницького влило інвестиційний капітал із 21 країни, у тому числі з 9 країн Європейського Союзу. Основними вкладниками в ці інвестиції є Великобританія, Кіпр і Сейшельські острови. Разом ці країни представляють понад 80% загального обсягу інвестицій у місто.

На рис. 2.7 видно, що будівельний і промисловий сектори мають значний вплив на залучення інвестицій у місто. На ці галузі припадає понад 60% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку міста.

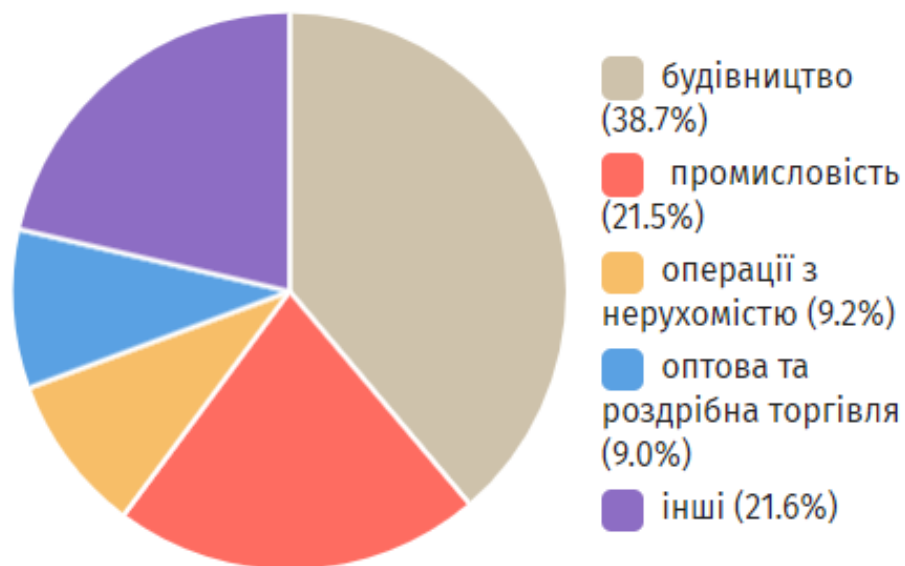

Рис. 2.7. Розподіл прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності станом на 01.01.2023, %

Джерело: [20]

В економічній діяльності іноземних суб'єктів господарювання, що працюють на території громади, простежується кілька несприятливих тенденцій.

Протягом п'яти років спостерігалася постійна траєкторія зростання вартості експортованих товарів, яка зросла з 244,9 млн доларів США у 2016 році до 517,5 млн доларів США у 2021 році. Крім того, сальдо зовнішньої торгівлі зберігає

позитивний статус, з експортом - покриття імпорту. У 2021 році цей коефіцієнт зріс до 2,33 (порівняно з 1,8 у 2016 році), перевищивши середній по області (3,5).

На рис. 2.8 показано широкі торговельні зв'язки, які громадські підприємства налагодили в 2016 році, охоплюючи партнерів у майже 100 країнах світу, зокрема в 94 країнах.

Протягом 2016 року спостерігалось значне збільшення кількості місцевих підприємств, які успішно експортують свою продукцію, загалом 90, порівняно зі 103, зафіксованими у тому ж році. Крім того, зросла кількість імпортних товарів, а саме - 138.

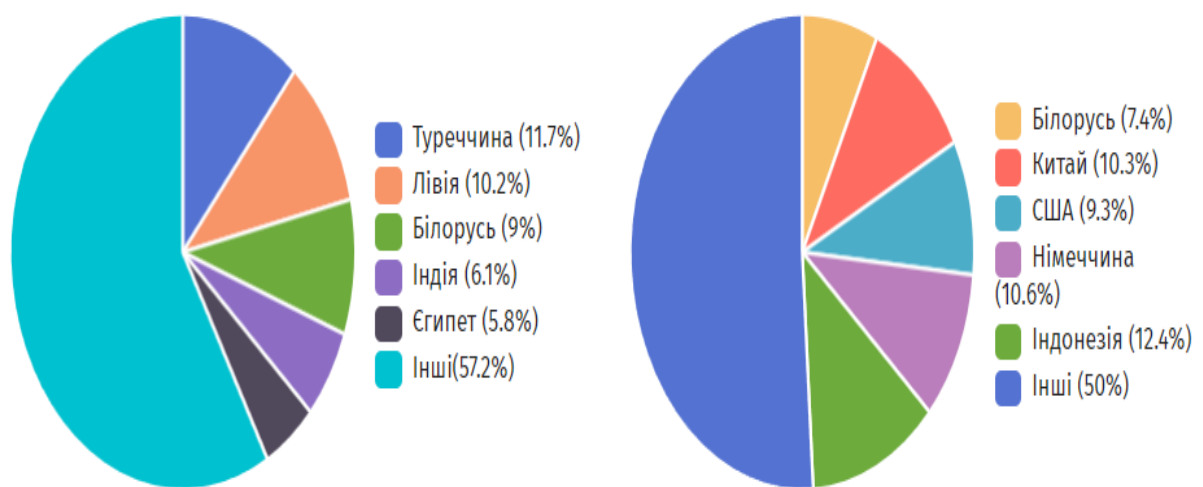

Рис. 2.8. Географічна структура експорту/імпорту товарів Кіровоградської міської територіальної громади у 2021 році, %

Джерело: [20]

У структурі імпорту переважають машини, обладнання та наземний транспорт, на які припадає значна частка – 50,3% (порівняно з 69,6% у 2016 році) (рис. 2.9).

Основні компоненти експорту товарів до країн ЄС у 2021 році здебільшого склалися з жирів та олій, що становило 43,6% від загального обсягу експорту. Це помітне зниження порівняно з цифрою 70,1%, було в 2016 році.

Навпаки, більшість імпорту становили машини та обладнання, що складало 47,4% від загального обсягу імпорту з країн ЄС. Це незначне зниження порівняно з показником попереднього року (60,6%).

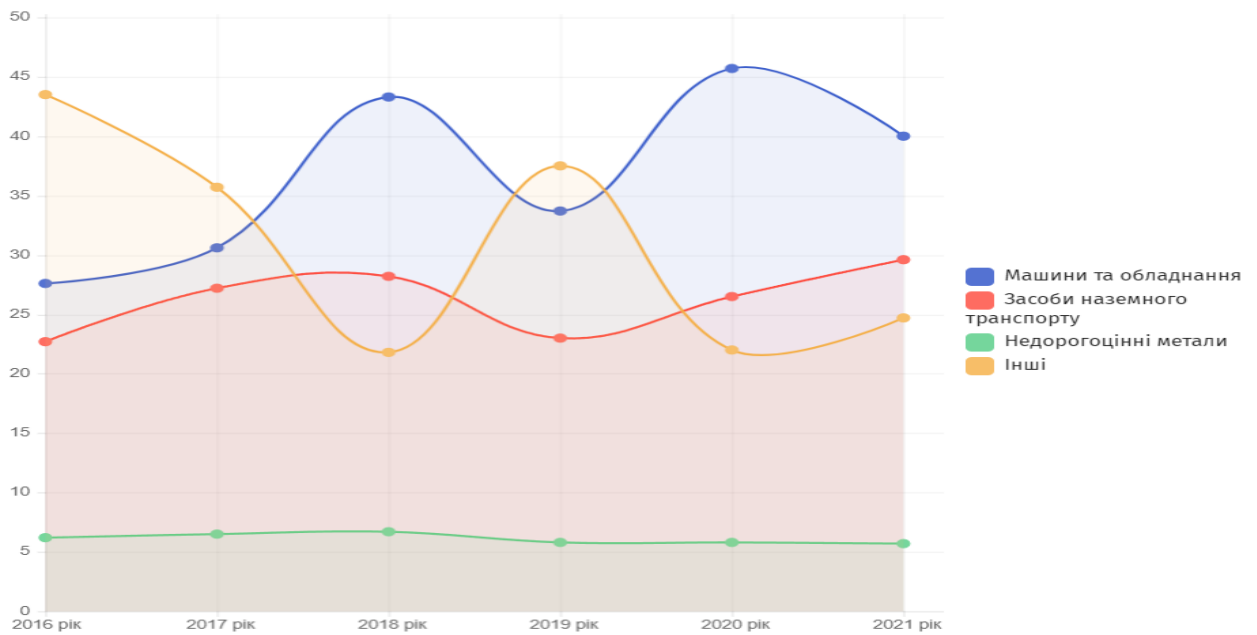

Рис. 2.9. Товарна структура імпорту товарів Кривницької міської територіальної громади впродовж 2016-2021 років, %, %

Джерело: [20]

З огляду на це, вбачається за необхідне провести більш ретельну перевірку ефективності управління громадою шляхом детального вивчення основних фінансових показників.

2.2. Оцінка результативності фінансової діяльності Кривницької міської територіальної громади

У 2023 році бюджет територіальної громади Кривницького перевищив 3 381,2 млн грн, з них по загальному фонду (з урахуванням трансфертів) – 3 232,7 млн грн, по спеціальному фонду – 1 484,5 тис. грн.

Динаміку дохідної частини бюджету досліджуваної громади наведено на рис. 2.10.

При аналізі рис. 2.10, стає очевидним, що сегмент доходів демонструє чітку закономірність, характерну для громади Кривницького. Зазначимо, що з 2018 по 2020 рік спостерігається зниження доходів – з 2866,8 млн грн до 2141,6 млн грн. Проте згодом спостерігається тенденція до зростання, досягнувши у 2022 році 3 062,3 млн грн.

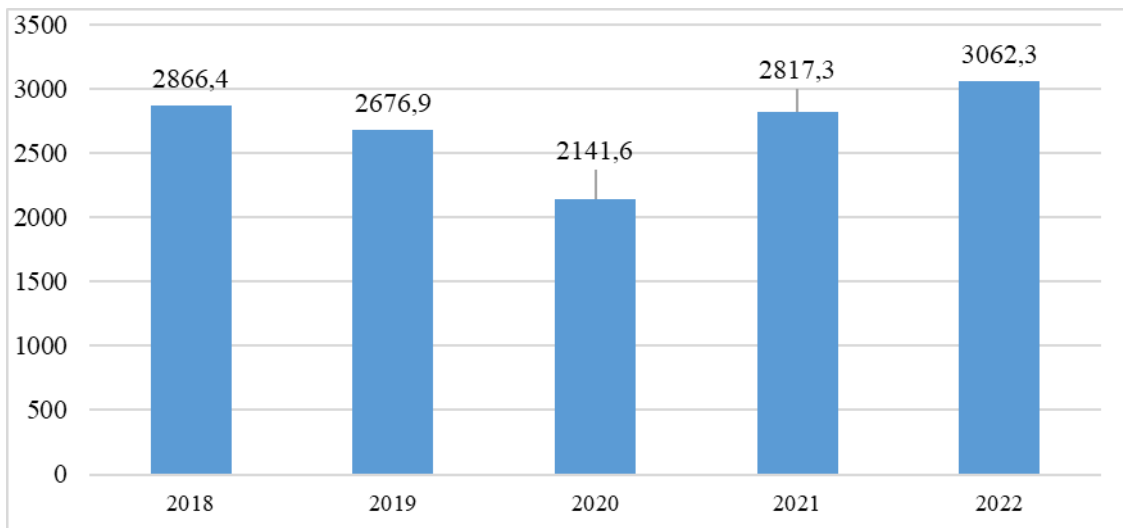

Рис. 2.10. Динаміка дохідної частини бюджету Кропивницької міської територіальної громади, млн. грн

Джерело: [20]

Після цього обов'язково слід вивчити структуру дохідної частини (рис. 2.11).

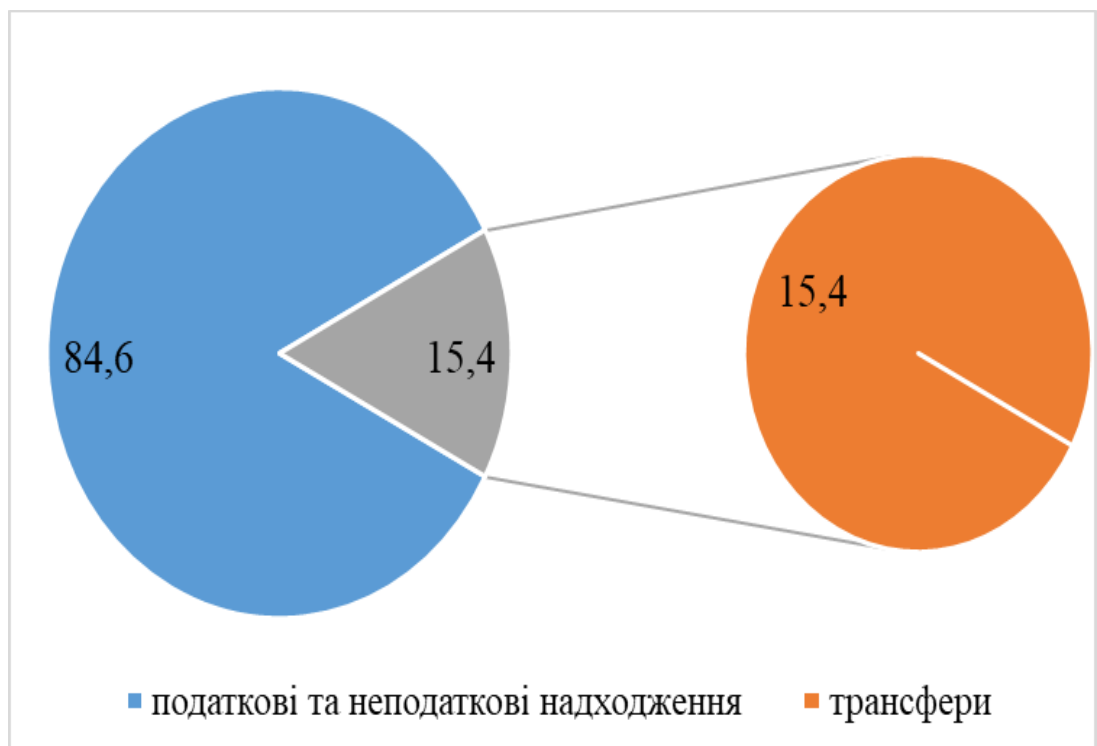

Рис. 2.11. Структура надходжень Кропивницької міської територіальної громади за основними видами у 2022 році, %

Джерело: [20]

На рис. 2.11 видно переважання податкових та неподаткових надходжень, які складають значні 84,6% у загальній структурі.

Цінний показник інформації можна отримати, дослідивши тенденції доходів за минулий період (рис. 2.12) і порівнявши їх із запланованими показниками виконання бюджету (2.13).

Відповідно до рис. 2.12 стає очевидним, що найбільше зростання у 2021 році порівняно з 2020 роком відбулося у Кропивницькій громаді. Зокрема, за досліджуваний період значно зросли міжбюджетні трансферти – 188,6%.

Рис. 2.12. Динаміка доходів бюджету Кропивницької міської територіальної громади впродовж 2017-2021 років

Джерело: [20]

З даних, наведених на рис. 2.13, видно, що в той час як розділ надходжень зазнав зростання, існує дефіцит прогнозованих надходжень для певних категорій податкових надходжень. Зокрема, недоотримання плати за землю (крім орендної плати з юридичних осіб) на 5,9 млн грн, зменшення плати за адміністративні послуги на 3,2 млн грн, адміністративного збору за державну реєстрацію юридичних осіб – на 0,3 млн грн юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців і зменшення надходжень від реалізації майна на 1,4 млн. грн.

Перевірка виявила значний сплеск надходжень до міського бюджету у 2019-2022 роках. Зокрема, сума зросла з 1 523,0 млн грн у 2019 році до 3 062,3 млн грн у 2022 році. З них 2 987 911,4 тис. грн спрямовано до загального фонду, а по спеціальному фонду – 74375,8 тис. грн.

Переважну більшість, а саме 84,6% загальних доходів складають як податкові, так і неподаткові надходження. Із загальної суми надходжень у сумі 2 589 876,7 тис. грн, значну частину – 97 %, що еквівалентно 2 515 500,8 тис. грн, спрямовано до загального фонду бюджету громади.

Податки і збори	План на рік	Факт	Недо-отримано	Темп росту до 2020 року, %
Управління земельних відносин				
Плата за землю, у т.ч.:	164,8	158,9	-5,9	105,7
- земельний податок з юридичних і фізичних осіб	49,5	44,9	-4,5	100,5
- орендна плата з фізичних осіб	21,0	17,7	-3,3	103,5
- орендна плата з юридичних осіб	94,3	96,3	+2,0	108,8
Департамент надання адміністративних послуг				
Плата за надання адміністративних послуг	16,4	13,2	-3,2	133,4
Адміністративний збір за державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців	1,2	0,9	-0,3	92,1
Управління комунальної власності				
Кошти від відчуження майна	2,2	0,8	-1,4	11,8

Рис. 2.13. Стан виконання бюджету Кропивницької міської територіальної громади у 2021 році

Джерело: [20]

Виконання річного плану податкових та неподаткових надходжень по загальному фонду перевищило прогностні показники, досягнувши значних 114,4% і демонструючи вражаючі темпи зростання 129,2% порівняно з попереднім роком.

Основним засобом наповнення бюджету громади є податкові надходження від суб'єктів господарювання громади. За січень-квітень 2023 року платниками єдиного податку нараховано майже 165 мільйонів гривень, що становить 17% від загальної суми податкових надходжень. Цей значний внесок відіграє вирішальну

роль у зусиллях місцевої влади щодо підтримки та сприяння позитивному середовищу для місцевого бізнесу.

Внаслідок суттєвого зростання податкових надходжень порівняно з минулим роком на 34,5% здійснено відрахування 1804030,1 тис. грн, що становить 64% від загальної суми податку на доходи фізичних осіб.

Загальний збір місцевих податків і зборів склав 520969,8 тис. грн. Зокрема, плата за землю за рік становить 167586,3 тис. грн, що на 5,5% більше, ніж у минулому році. У тому числі 46430,5 тис. грн земельного податку, сплаченого як юридичними, так і фізичними особами, а також 121155,8 тис. грн орендної плати за землю.

Сума єдиного податку суттєво зросла порівняно з минулим роком на 37,1% і склала 316 822,2 тис. грн (+85,7 млн. грн).

Загалом у 2021 році акцизного податку зібрано 160 922,3 тис. грн, з них більша частина – від роздрібного продажу підакцизних товарів (135 662,5 тис. грн), решта – відрахування, пов'язані з виробництвом та імпортом пального в Україні (25,259 тис. грн).

З бюджету територіальної громади виділено 2 336 724,0 тис. грн, що становить 75,5% затверджених річних бюджетних призначень.

В умовах воєнного стану за загальним фондом виділено 2 121 418,5 тис. грн, а за спеціальним – 215 305 500 грн.

Порівняно з минулим роком видатки загального фонду зросли на 2,5%, а спеціального фонду (капітальні видатки) суттєво зменшилися майже втричі.

Отже, виходячи зі стану показників, ми впевнені, що досліджувана громада досягла задовільного рівня соціально-економічного розвитку та має необхідні умови для майбутнього розвитку.

Надалі вважаємо за необхідне дослідити вивчення проєктних ініціатив у межах територіальної громади міста Кропивницького.

2.3. Основні проблеми реалізації політики соціально-економічного розвитку Кропивницької територіальної громади

Дослідивши взаємовідносини органів державної влади та місцевого самоврядування під час реалізації політики соціально-економічного розвитку територіальної громади м. Кропивницького, вдалося розкрити основні виклики в цій сфері.

Економічні перетворення громади зумовлюють необхідність вжиття різноманітних заходів, таких як модернізація продукції, що випускається, залучення інвестицій, впровадження передових технологій, модернізація обладнання, виробництво конкурентоспроможної продукції, підвищення рівня зайнятості, підвищення якості життя населення.

Визначення основних тенденцій формування та раціоналізації системи управління територіальним розвитком у сучасну епоху глибоких ринкових перетворень виявляє декілька ключових факторів: необхідність розвитку систем управління виникає внаслідок динамічних змін складності та сутнісних характеристик управління; об'єкт; на структуру та рівень деталізації органів управління, а також на вибір оптимальних методів впливають насамперед конкретні соціально-економічні умови; незважаючи на схожість основних економічних показників, варіативність об'єктів господарювання зумовлює необхідність консолідованого підходу до розробки та реалізації відповідної політики в громаді, демонструючи чіткі напрями та динаміку розвитку.

Проте чинні управлінські рішення, які приймаються та виконуються на міському рівні, залишаються неадекватними у виконанні цих вимог. Що стосується прийняття адміністративних рішень на локальному рівні, то тут є ряд недоліків, які заслуговують на увагу.

Однією з головних проблем є величезна кількість рішень, що часто призводить до невиконання значної їх частини. Крім того, у нещодавно прийнятих рішеннях часто не враховуються попередні, що призводить до непотрібного дублювання.

Крім того, первісна мета рішення може бути спотвореною, коли воно просувається через ієрархічні рівні. Іншою проблемою є поява «псевдорішень», які просто імітують реальні керівні впливи без будь-якого істотного впливу. Відсутність технологічних досягнень у процесах підготовки та прийняття рішень, особливо щодо завдань, що регулярно повторюються, також є перешкодою.

Крім того, існує дисбаланс в управлінському впливі між різними підсистемами, при цьому різні рівні уваги приділяють кожній важливій для території економічній сфері.

Ще більше ускладнює ситуацію відсутність процедури узгодження рішень з їх виконавцями. Крім того, тривалий процес підготовки та прийняття рішень часто призводить до затримок. Нереалістичні часові рамки для виконання рішень також можуть становити проблеми.

Крім того, бракує детальної діагностики початкового стану об'єкта керування та моделювання бажаного стану на ранніх етапах розробки рішення. Нарешті, недостатньо ефективним є механізм оцінки ефективності виконання рішень. Ці проблеми суттєво перешкоджають ефективній реалізації політики соціально-економічного розвитку територіальної громади міста Кропивницького.

Важливо підкреслити, що для реалізації основних завдань соціально-економічного розвитку територіальної громади міста Кропивницького не вистачає повного дотримання необхідних умов, таких як забезпечення прозорості розподілу коштів міського бюджету, консолідація всіх соціальних трансфертів та небюджетні кошти встановлення угод, які сприяють взаємній відповідальності між різними рівнями влади та управління, та ефективний моніторинг «соціальної складової» державних трансфертів. Крім того, вирішальним є застосування розширеного соціально-економічного підходу, який включає комплексний набір показників доходу та зайнятості, подібних до тих, що використовуються в Європі.

Реалізація політики соціально-економічного розвитку територіальної громади міста Кропивницького стикається з кількома ключовими проблемами, серед яких: країна стикається з різними викликами, зокрема політичною та економічною нестабільністю, відсутністю інституційної підтримки регіональної

політики на районному та місцевому рівнях, матеріально-технічними труднощами, труднощами у створенні ринкового середовища, невідповідністю у розмежуванні власності між державою та муніципальним рівнях, а також недостатньою ефективністю регіональної економічної політики, спрямованої на підвищення рівня життя населення.

Недостатня кадрова забезпеченість системи регіонального та місцевого управління є критичним фактором посилення впливу місцевої влади на стимулювання регіонального та місцевого розвитку.

Необхідно, щоб держава, як охоронець національних інтересів, виступила на передовій у створенні та вдосконаленні концептуальних засад та інституційних механізмів реалізації регіональної політики, а також для проведення локалізованих ініціатив та ініціатив.

На рис. 2.14 подано загальний огляд проблем, які постали при реалізації політики соціально-економічного розвитку територіальної громади міста Кропивницького.

Однак поточна тенденція демократизації та збільшення участі населення в політичному житті демонструє, що в сучасному складному та різноманітному суспільстві, де диференціація та індивідуалізація переважають у всіх аспектах суспільного життя, державний апарат часто не пов'язаний із потребами та інтересами окремих людей. Як наслідок, він не враховує унікальні характеристики та специфічні умови місцевих громад.

Для ефективнішого соціально-економічного розвитку територіальної громади міста Кропивницького вкрай важливим є посилення ролі місцевого самоврядування та громадських організацій, які більш пов'язані з інтересами громад та області.

Хоча за останні роки в Україні спостерігається певний прогрес у розвитку самоврядування на рівні територіальних громад, він залишається непослідовним і нерівномірним.

Існуюче законодавство є недосконалим, на думку багатьох експертів і політиків, оскільки створює невиправданий дисбаланс влади між органами

державної влади та місцевого самоврядування. Це вимагає негайних концептуальних змін і реформ. Зокрема, нинішня модель відносин між центром і регіонами в Україні не узгоджується із загальною концепцією державної влади, викладеною в Конституції.

Рис. 2.14. Проблеми соціально-економічного розвитку Кропивницької міської територіальної громади

Джерело: сформовано автором

Головне питання полягає в тому, що органи місцевого самоврядування, такі як сільські, селищні, міські представницькі ради, мають юридичне право і практичну можливість самостійно вирішувати питання місцевого значення та виступати основними суб'єктами місцевого господарювання.

Однак їх надмірна роздробленість не дозволяє їм мати достатню податкову базу для ефективного вирішення місцевих проблем. Отже, це обмежує повноваження органів місцевого самоврядування щодо доступу до власних фінансових ресурсів та здійснення своїх повноважень у рамках національної економічної політики.

Перед органами місцевого самоврядування Кропивницької міської територіальної громади постають різноманітні соціально-економічні виклики. Серед викликів – передача об'єктів комунальної власності органам місцевого самоврядування без належного фінансового забезпечення, рівень прихованого безробіття, невивплата підприємствами заробітної плати громадянам, відключення електроенергії тощо. Ці проблеми суттєво вплинули на якість послуг, що надаються підприємствами місцевого самоврядування.

Як наслідок, відбувається поступове розмивання самостійності органів місцевого самоврядування у питаннях економічного розвитку, зайнятості та підтримки малозабезпечених верств населення, що призводить до низького рівня ефективності вирішення проблем регіону та падіння довіри населення.

Зважаючи на ці обставини, Україні необхідна регіональна соціально-економічна політика, яка б не лише стримувала засилля бізнес-еліти, а й відповідала на нагальні потреби кожної громади, в тому числі і територіальної громади міста Кропивницького.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВАНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

3.1. Активізація соціально-економічного розвитку досліджуваної громади в умовах проведення адміністративно-територіальної реформи

У світлі адміністративно-територіальної реформи вкрай необхідно глибше заглибитись у вивчення різних стратегій активізації соціально-економічного розвитку Блокуракинського району.

Невикористаний сільськогосподарський потенціал Кропивницької територіальної громади полягає у вирощуванні овочів, фруктів, переробці харчових продуктів. Цей потенціал ґрунтується на сприятливому кліматі регіону, багатих водних ресурсах і родючій землі. Крім того, область має значні перспективи для виробництва екологічно чистих продуктів харчування.

Реалізація сільського розвитку Кропивницької громади необхідна для створення та підтримки можливостей зайнятості, а також забезпечення ефективного використання сільськогосподарських земель.

Практика органічного землеробства ідеально узгоджується з загальноприйнятою ідеєю сталого розвитку, оскільки вона не лише сприяє стабілізації та омолодженню земельних ресурсів, але й сприяє диверсифікації продовольчих варіантів у країні. Крім того, це забезпечує доступ населення до першокласних продуктів харчування, що відкриває шлях для потенційного соціального та економічного прогресу в сільській місцевості. Це стало можливим завдяки експорту сертифікованих органічних товарів на світові ринки, де вони мають значно вищі ціни.

Військовий конфлікт спричинив розрив зв'язку між сільгоспвиробниками та переробними підприємствами. Зараз виробники в регіоні зіштовхуються з проблемою доступу до збуту та ринків для своєї продукції.

На непідконтрольній території основні ринки збуту сільськогосподарської

продукції залишалися внутрішніми, що призвело до нижчих закупівельних цін порівняно з сусідніми регіонами.

Для підвищення ефективності агропромислового комплексу та забезпечення продовольчої безпеки регіону важливо створити в регіоні сприятливі умови тривалого зберігання та переробки сільськогосподарської продукції. Крім того, надзвичайно важливим є розширення ринків збуту, особливо за кордоном. Основною метою є надання всебічної підтримки становленню та розвитку малих і середніх переробних підприємств, зокрема на базі фермерських господарств та їх об'єднань. Крім того, цим підприємствам слід надати допомогу для підвищення їх конкурентоспроможності та створення ефективних каналів збуту власної продукції. Важливим є також стимулювання розвитку споживчої та виробничої кооперації, яка стане доступною для малого і середнього підприємництва. Крім того, вкрай необхідно надавати допомогу та підтримку як місцевим, так і міжнародним інвесторам, які займаються власним сільськогосподарським проектом, переробним підприємствам в межах району, особливо ті, які зосереджені на розвитку виробництва харчових продуктів [47].

Район може стати свідком нової хвилі зростання бізнесу через започаткування та реалізацію спільних інвестиційних проектів із залученням державних підприємств, місцевих фермерських господарств та підприємців, що відкриває шлях для створення і розширення інноваційних бізнес-підприємств.

Сприяння зростанню малих і середніх підприємств має важливе значення для покращення економічного розвитку.

Рівень економічної активності в регіоні можна оцінити за станом розвитку МСП, який також слугує оцінкою підприємницького клімату на цій території.

Малі та середні підприємства (МСП) відіграють вирішальну роль в регіональній економіці, зокрема в таких сферах:

- створює атмосферу конкуренції та змагання;
- створює додаткові ланцюжки вартості;
- створює можливості працевлаштування;
- гарантує, що як зайняті, так і самозайняті особи серед населення мають

можливості для роботи;

- сприяючи зростанню місцевих ферм і ринків, ця ініціатива гарантує їх постійний розвиток;
- забезпечення податкових надходжень сприяє фінансуванню місцевих бюджетів.

Підвищення енергоефективності в різних галузях відіграє вирішальну роль в економічному розвитку району. Вагомим фактором, що впливає на сучасну енергетичну безпеку України та надійне забезпечення енергетичними ресурсами як населення, так і виробництва, є реалізація політики енергозбереження та підвищення енергоефективності в усіх сферах суспільного життя. Однак постійне зростання вартості електроенергії та газу вимагає пошуку альтернативних джерел енергії. Враховуючи особливе географічне положення та економічні умови району, найбільш придатними альтернативами для заміни газу в опаленні громадських установ і об'єктів є вугілля, дрова, солома та пелети. [47].

У табл. 3.1 наведено порівняння розрахунків для опалення 1 м² приміщення, що демонструє відповідні витрати.

Таблиця 3.1

Базові законодавчі акти України у сфері публічної політики щодо розвитку медичного туризму

	Вид енергоносія	Витрата в натуральних одиницях	Вартість грн	
			За одиницю	Разом
1 м ²	Газ	10,6 м ³	9,1719	97,2
	Дрова	30 кг	1,77	53,1
	Пелет	23,8 кг	1,2	28,56
	Вугілля	13,35 кг	1,5	20,02

Джерело: складено автором [36-40]

Таким чином, демонополізація ринку енергоресурсів та послуг, модернізація існуючих потужностей й інтеграція передових технологій шляхом використання альтернативних джерел енергії, а також створення системи мотивації для

заохочення впровадження енергозберігаючих ініціативи відіграє значну роль у сприянні економічному зростанню та розвитку потенціалу Кропивницької громади.

Крім того, вкрай важливо віддавати пріоритет як збереженню навколишнього середовища, так і розвитку індустрії туризму.

Нехтування правилами господарської діяльності в прибережних захисних смугах, а також накопичення наносів і забруднювальних речовин у руслах річок і водоймах, зарегулювання стоку води, зниження здатності до самоочищення сприяють деградації водойм. Отже, забруднення водойм значно погіршує якість підземних вод, які є основним джерелом води як для місцевого населення, так і для бізнесу. Вода в цих водоймах класифікується як забруднена через хімічне та бактеріальне забруднення, що спричиняє негативний вплив на здоров'я населення та серйозний дефіцит води, що перешкоджає економічному розвитку регіону.

Реалізація проєктів, спрямованих на поліпшення технічного стану та підвищення естетики водойм, дозволить відчутно покращити загальний стан водойм району.

Впроваджуючи передові технології паливної економії та встановлюючи на різних підприємствах високоефективне очисне обладнання, можна не лише зберегти, а й відновити природну якість атмосферного повітря, створивши сприятливі умови для життя населення.

За останні кілька років розвинені країни набули значного досвіду використання різноманітних механізмів державної підтримки для сприяння соціально-економічному розвитку громад.

Для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів в Україні необхідно впроваджувати та вдосконалювати наступні інструменти:

- програми цільового регіонального спрямування, що орієнтовані на конкретні регіони та на вирішення конкретних потреб і проблем;
- запроваджувати унікальні організаційно-правові системи;
- надавати підтримку в забезпеченні комерційних кредитів державними гарантіями та допомагати з бюджетними інвестиціями;

- важливим аспектом є формування економічних кластерів на регіональному рівні;
- створення науково-технологічних парків має важливе значення для сприяння інноваціям і технологічному прогресу;
- основна увага приділяється формулюванню політики, спрямованої на сприяння передачі технологій;
- створення та виконання спеціалізованих навчальних програм;
- важливими аспектами є заохочення та створення нових підприємств;
- надання грошової допомоги приватним підприємствам.

3.2. Децентралізація і самостійність бюджетів як ефективний метод розвитку регіону

Формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування визначаються місцевим бюджетом. Формування місцевого бюджету є актуальною справою, особливо для новостворених ТГ [45, с. 5].

Для підвищення значущості місцевих бюджетів та розширення джерел їх доходів, сприяння соціально-економічному розвитку регіонів, ми переконані, що Україна має підвищити рівень бюджетної децентралізації.

Концепція децентралізації передбачає перерозподіл повноважень від центрального уряду до місцевих або регіональних структур, які діють незалежно від виконавчої влади. Така передача повноважень щодо прийняття рішень дозволяє застосовувати більш локалізований підхід до певних питань або конкретних сфер.

Визначення бюджетної децентралізації Н.В.Корень узгоджується з нашою точкою зору, оскільки висвітлює процес передачі повноважень, відповідальності та фінансових ресурсів від центральної влади до органів місцевого самоврядування. Така зміна динаміки влади приводить до чіткого розподілу фінансових коштів між державним бюджетом та бюджетами органів самоврядування на місцевому рівні.

Основними факторами, які Р. Є. Демчак виділяє як характерні для моделей децентралізації, є такі:

1. Центральний уряд бере на себе основну відповідальність за визначення видаткових повноважень між різними рівнями уряду, особливо коли йдеться про виконання важливих функцій державної влади та управління, таких як макроекономічна стабілізація, перерозподіл національного доходу та виробництво державних товарів і послуг, які розподілені між трьома рівнями влади;

2. Концентрація повноважень на різних рівнях влади у сфері оподаткування визначається визначеним розподілом відповідальності. Податкові надходження центрального уряду в основному надходять із таких джерел, як індивідуальні та корпоративні доходи, акцизи та митні збори, які чітко орієнтовані на фіскальні цілі. З іншого боку, регіональні бюджети фінансуються за рахунок податків на товари та послуги, майно, землю й інших подібних джерел;

3. Наявність права спільного використання податкових баз на обласному та регіональному рівнях, а також можливість введення податків, що зберігають міжрегіональні пропорції, відіграє вирішальну роль у досягненні значного рівня фінансової та регіональної незалежності. Крім того, вирішення проблеми горизонтального дисбалансу вирішується шляхом виділення цільових дотацій окремим регіонам [3, с. 201].

С. В. Онищенко наводить потенційні ступені фінансової самостійності та самостійності місцевих бюджетів, спираючись на результати дослідження В. В. Зубриліної. У цьому дослідженні встановлено, що країни, у яких місцеві бюджети формують понад 50% власних доходів, можна віднести до категорії децентралізованих, а країни, де понад 45% доходів покладаються на трансферти, мають централізовану систему фінансової підтримки [4, с. 147].

Перш ніж говорити про методи підвищення ефективності витрачання коштів місцевих бюджетів, слід визнати важливість самостійності місцевих бюджетів. Ключові елементи концепції самостійності місцевих бюджетів проілюстровано на рисунку 3.2 [40, с. 62].

Рис. 3.1. Головні складові поняття самостійності місцевого бюджету

Джерело: складено автором

Щоб забезпечити успішне виконання всіх поставлених завдань, вкрай важливо підкреслити необхідність того, щоб усі компоненти концепції незалежності безперервно функціонували як єдина система.

Ми погоджуємося з думкою В. В. Оніщенка, що загальний хід процесу децентралізації відіграє значну роль у підвищенні фінансової спроможності органів місцевого самоврядування.

Окрім надходжень до сільських, селищних, міських бюджетів, 60% податку на доходи фізичних осіб зараховується також до бюджетів місцевого самоврядування. Крім того, реалізується горизонтальне вирівнювання податкоспроможності або через базові дотації з державного бюджету місцевим бюджетам, або реверсні дотації з місцевих бюджетів до державного.

Держава надає фінансову допомогу ТГ для створення необхідної інфраструктури, відповідно до плану соціально-економічного розвитку відповідного територіального утворення.

Фінансування цієї підтримки здійснюється через Державний фонд регіонального розвитку, а також інші дотації та субвенції з державного бюджету.

Крім того, ради ТГ мають повноваження здійснювати місцеві запозичення, в тому числі внутрішні запозичення й зовнішні запозичення за рахунок позик міжнародних фінансових організацій [45, с. 7].

Таким чином, поняття фінансової автономії для місцевого самоврядування стосується здатності самостійно вирішувати питання, пов'язані з комплексним фінансовим забезпеченням економічного та соціального прогресу конкретного регіону, що належить до юрисдикції відповідного рівня місцевої адміністрації.

Рівень фінансової автономії, яким володіють органи місцевого самоврядування, свідчить про загальну незалежність держави, а також про її потенціал для економічного зростання та ступінь демократичних прав і свобод, якими користуються її громадяни. Для держави вкрай важливо надати достатню фінансову незалежність місцевій владі, щоб сприяти успішному розвитку та економічному процвітанняю.

Надання фінансової самостійності місцевим органам влади є необхідною умовою для досягнення децентралізації та забезпечення самостійності місцевих бюджетів.

3.3. Впровадження стратегічного планування як ефективного інструменту управління соціально-економічним розвитком громади

Процес стратегічного планування передбачає системний підхід до прийняття важливих рішень, які стосуються розробки та реалізації заходів, програм і проєктів, спрямованих на досягнення бажаних змін у конкретній сфері. Це вимагає комплексного вивчення поточної ситуації, включаючи аналіз як зовнішнього середовища, так і внутрішнього потенціалу території. Крім того, це передбачає вивчення проблем, з якими зіштовхується громада, встановлення чіткого бачення розвитку та оцінку різних стратегічних варіантів. Одним із ключових аспектів стратегічного планування є сприяння ефективній комунікації та активній участі громади, що дозволяє враховувати різноманітні інтереси та цінності. Такий спільний підхід забезпечує ухвалення єдиних рішень, які

вимагають колективних зусиль і ресурсів основних зацікавлених сторін, залучених до місцевого розвитку.

Щоб бути ефективною, сучасна стратегія повинна включати такі навички та елементи:

- загальний результат місцевого розвитку значною мірою залежить від успішного досягнення чітко визначених цілей;
- захищати та схвалювати ініціативи, якими керує громадськість;
- зосереджувати першочергові зусилля у правильному місці та у слушний момент;
- максимізувати результати при мінімізації використання ресурсів, вкрай важливо демонструвати високий рівень поведінкової гнучкості;
- сприяти адаптації розвитку території у відповідь на зовнішні зрушення;
- скеровувати дії місцевої влади на правильний шлях;
- здійснювати налагодження системи скоординованого управління;
- надавати чіткий і точний план послідовних кроків, які необхідно виконати;
- здійснювати забезпечення ресурсами з гарантією.

У центрі уваги стратегічного планування лежить досягнення довгострокових цілей і дослідження стратегій їх отримання. Вона охоплює комплексну структуру планів, програм і проєктів, які охоплюють довгострокові, середньострокові та короткострокові часові рамки. [45, с. 75].

Процес стратегічного планування передбачає комплексне вивчення поточного стану справ, проведення аналізу як зовнішнього середовища, так і внутрішніх можливостей регіону. Це передбачає ретельне дослідження викликів громади, надання обґрунтування баченню розвитку та оцінку різних стратегічних альтернатив. Стратегічне планування ґрунтується на ефективній комунікації та активній участі громади, що забезпечує врахування різноманітних інтересів і цінностей. Такий спільний підхід сприяє прийняттю узгоджених рішень, які потім служать центром узгоджених зусиль і ресурсів ключових зацікавлених сторін у

регіональному розвитку. По суті, стратегічне планування слугує об'єднувальною силою, організовуючи та спрямовуючи формулювання стратегічних цілей, а також встановлюючи рамки для розподілу ресурсів у регіональних органах влади [3, с. 25].

Крім того, основна увага стратегічного планування полягає у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку, з якими зіштовхується конкретний регіон. Він служить основою для сприяння співпраці між менеджерами та співробітниками під час створення й виконання стратегії розвитку. Беззаперечно, стратегічне планування є невід'ємною складовою загальної системи стратегічного управління соціально-економічним розвитком громади. Він служить відмінною управлінською функцією, спрямованою на генерування стратегічних рішень, які встановлюють цілі та стратегії поведінки для суб'єктів управління. Успішна реалізація цих рішень забезпечує їх ефективну тривалу роботу та швидку адаптацію до унікальних характеристик зовнішнього середовища. Саме ця здатність адаптуватися до змін відрізняє систему стратегічного планування від звичайних систем довгострокового планування.

На регіональному рівні стратегічне планування ґрунтується на низці основних принципів, які охоплюють наступне:

- поняття цілеспрямованості передбачає необхідність обґрунтування стратегічних цілей і пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону;
- єдність у плануванні вимагає обґрунтування використовуваних показників у своїй узгодженості з урахуванням як теоретичних, так і практичних взаємозв'язків;
- при визначенні стратегічних цілей територіального розвитку вкрай важливою є пріоритетність інтересів населення та вирішення завдань підвищення якості й умов життя. Ця концепція соціальності підкреслює необхідність ефективних механізмів реалізації цих цілей;
- точність планового показника вимагає обґрунтованості, уваги до деталей і конкретизації;
- процес планування визначається як безперервний, коли один

завершений план послідовно змінюється іншим і так далі;

- для комплексної розробки планових показників важливо залучати всіх спеціалістів бізнес-об'єкта, а також за потреби сторонніх фахівців;
- концепція регіонального розвитку має бути сформульована з урахуванням адаптивності, враховуючи можливі зміни зовнішнього середовища, які можуть вимагати коригування цілей, пріоритетів та механізмів реалізації;
- суть демократії полягає в прозорості та відвертості прогресу й результатів стратегічного планування регіонального розвитку, а також активної участі в розгляді та оцінці проєктів;
- поняття професіоналізму охоплює різноманітні аспекти, включаючи підготовку учасників, створення методичних та інформаційних ресурсів, залучення спеціалістів регіонального управління до вирішення конкретних регіональних проблем, впровадження незалежної експертизи в процес розробки стратегії;
- необхідність створення методики оцінки ефективності виконання планових показників разом із вимогою обґрунтованості підкреслює важливість результативності;
- запропонований комплекс цілей економічного розвитку, які визначені пріоритетними функціями та запланованими методами реалізації, гарантуватимуть досягнення необхідного рівня життя населення при мінімізації фінансових і соціальних витрат;
- ефективність стратегії розвитку території залежить від успішного досягнення запланованих результатів [28, с. 65].

Обов'язковим є залучення майбутніх учасників під час створення планового документа. На жаль, на практиці цей принцип не реалізується послідовно, що призводить до значного зниження ефективності планування. Процес формування першочергових завдань розвитку регіону без активної участі суб'єктів господарювання, відповідальних за реалізацію цих завдань, не може дати позитивних результатів.

Розробка соціально-економічних стратегій для громад в Україні зараз

знаходиться на початковій стадії. «Конституція України» є основою правової бази, яка забезпечує стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону. До цієї основи входять різні закони, такі як «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про Генеральну схему планування території України», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України». Крім того, вирішальну роль у цьому процесі відіграють Бюджетний та Податковий кодекси України [26].

Ми твердо переконані, що ефективність системи стратегічного планування в управлінні регіональним соціально-економічним розвитком може бути досягнута лише шляхом взаємної координації розробки та реалізації стратегічних планів на всіх рівнях ієрархії. Комплексний методологічний підхід має слугувати основою для розробки та реалізації стратегій і стратегічних планів у цій системі. Проте викликає занепокоєння відсутність методичного забезпечення формування стратегій і стратегічних планів розвитку на всіх рівнях національної економіки нашої країни. Застосовувані методи управління містять ряд недоліків, які перешкоджають успішній реалізації стратегічного плану.

Неефективність державного регулювання планування розвитку громади відносять до недоліків, які зумовлюють низьку ефективність соціально-економічного розвитку громади:

- надмірний акцент на формалізації процедур розробки та затвердження стратегічних планів;
- для більшості стратегічних документів, спрямованих на регіональний розвиток, характерний декларативний характер.

На сьогодні фінансування, необхідне для всебічного розвитку громад в Україні, або відсутнє, або епізодично розподіляється по окремих регіонах. Вкрай важливо, щоб між стратегічними цілями та щоденними діями, пов'язаними з управлінням соціально-економічним прогресом на території, існував узгоджений зв'язок. Це гарантує, що стратегія не стане простою компіляцією майбутніх прагнень, позбавлених будь-яких матеріальних зобов'язань чи фінансової

підтримки [38, с. 70].

Розроблені стратегічні плани соціально-економічного розвитку громади мають значні недоліки. Ці недоліки включають відсутність чітких індикаторів для вимірювання досягнення мети та відсутність чітко визначених організаційних і економічних механізмів впровадження та моніторингу стратегій. Крім того, ці плани не враховують вирішальних факторів, що сприяють конкурентоспроможності території, таких як якість місцевого управління, ефективність управлінських рішень, здатність передбачати ризики, прозорість у прийнятті рішень і підзвітність громадському суспільству. Крім того, існує брак передбачення та неспроможність спрогнозувати майбутній розвиток регіону, беручи до уваги мінливі фактори та потенційні ризики як усередині країни, так і на міжнародному рівні. Розробники цих стратегій підходять до розвитку громади з існуючого рівня, не враховуючи глобальні тенденції, зрушення та виклики. Отже, ці стратегії головним чином зосереджені на поступовому зростанні, використанні або вдосконаленні наявних ресурсів. Крім того, ці плани не визначають позицію регіону в територіальному та міжнародному поділі праці, яка б дозволяла визначити стратегії підвищення територіальної конкурентоспроможності. Також очевидним є непроведення прогностичних розрахунків ключових економічних показників з точки зору економічної безпеки. По суті, процес формування стратегічних планів розвитку громади відбувався без урахування імперативу забезпечення економічної безпеки громади.

Отже, має бути забезпечено поетапне впровадження державного стратегічного планування з акцентом на чітке розмежування повноважень та відповідальності органів виконавчої влади й місцевого самоврядування. Крім того, надзвичайно важливо узгодити середньострокове економічне та бюджетне планування за допомогою єдиної системи показників для досягнення бажаних результатів.

Основу нової бази планових документів щодо розвитку громади мають скласти довгострокова стратегія соціально-економічного розвитку та середньостроковий план заходів щодо її реалізації. Стратегічний план має

охоплювати не лише загальну мету, завдання та конкретні стратегічні ініціативи, а й комплексний набір показників, здатних кількісно та якісно оцінити економічні, техніко-технологічні, комерційно-підприємницькі, соціальні, екологічні та інші умови регіону, які відповідають бажаним результатам.

Щоб стратегічний план міг ефективно стимулювати зміни у розвитку територій, вкрай важливо, щоб він пройшов якісний процес підготовки за визначеними етапами та алгоритмами. Крім того, вона має бути цілісно інтегрована в діяльність державних органів, громадських організацій і місцевого бізнесу. До того ж, план має ґрунтуватися на комплексному аналізі поточного стану територіального розвитку та наявного потенціалу в громаді. Добре структурований процес розробки стратегії і встановлений план дій є важливими, а також координація зусиль усіх зацікавлених сторін розвитку та використання наявних ресурсів громади для створення конкурентних переваг. Зрештою, стратегічне планування має визначити пріоритетність реальних дій і узгодити їх з тактичними та оперативними планами для досягнення оптимальної ефективності.

В Україні регулюванню розвитку громад сприяє використання різноманітних інструментів, кожен з яких демонструє різний ступінь ефективності з часом.

Успіх бюджетно-податкової реформи не повинен залишитися непоміченим, адже вона значно розширила фінансові можливості громад. Крім того, створення «Державного фонду регіонального розвитку» дало змогу громадам вирішувати нагальні проблеми місцевого розвитку через конкретні проєкти. Однак важливо визнати, що ці інструменти мають обмеження, оскільки може знадобитися час, щоб отримати результати та оцінити їхню ефективність. З 2014 року запроваджено ще один значний інституційний інструмент формування регіонального розвитку та управління – децентралізацію влади на рівні територіальних громад.

Децентралізація є основою для реформування регіонального управління та територіальних одиниць, а також сприяє розвитку місцевої демократії й дотриманню європейських стандартів місцевого самоврядування.

Найбільш комплексною та прозорою формою децентралізації є фінансова

децентралізація, яка безпосередньо стосується реструктуризації та організації міжбюджетних відносин.

Органам місцевого самоврядування надається фінансова автономія, що дозволяє їм приймати рішення щодо встановлення баз оподаткування, визначення ставок місцевих податків та впровадження податкових пільг на регіональному рівні. Це сприяє конкуренції між цими організаціями, оскільки вони прагнуть надати фінансову підтримку своїм громадам, змінюючи свої податкові ставки. Проте ці зміни часто не вирішують проблеми дефіциту місцевих бюджетів та фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування.

Тому необхідно шукати додаткові джерела надходжень до місцевих бюджетів і використовувати альтернативні можливості, такі як депозитування надлишкових коштів, інвестиції в цінні папери, отримання кредитів, випуск муніципальних облігацій. Фінансова децентралізація дає можливість органам місцевого самоврядування самостійно шукати додаткові фінансові ресурси.

Стратегічне планування відіграє важливу роль у рамках стратегічного управління соціально-економічним розвитком, виступаючи окремою функцією управління, спрямованою на формулювання стратегічних рішень. Ці рішення охоплюють встановлення цілей і стратегій поведінки суб'єктів управління, що забезпечують їх довгострокову ефективність і здатність швидко адаптуватися до особливостей зовнішнього середовища.

Таким чином, запровадження стратегічного планування у рамках стратегічного управління соціально-економічним розвитком громад може мати численні переваги та перспективи. Деякі з них включають:

Визначення пріоритетів:

Стратегічне планування дозволяє чітко визначити мети та пріоритети розвитку громади. Це допомагає уникнути розкидання ресурсів і фокусуватися на найважливіших завданнях.

Створення цілісних підходів:

Стратегічне планування сприяє створенню інтегрованих та цілісних підходів до соціального та економічного розвитку. Воно дозволяє розглядати

взаємозв'язки між різними аспектами розвитку громади.

Мобілізація ресурсів:

Чітко сформульовані стратегії дозволяють легше мобілізувати фінансові та людські ресурси для виконання конкретних завдань. Це може включати інвестиції, гранти, а також участь громадян у розвитку.

Залучення громади:

Стратегічне планування може включати широку участь громадян у процесі визначення цілей та стратегій. Це стимулює взаємодію та довіру між урядом і громадою, що сприяє успішнішому впровадженню стратегій.

Сталість та довгострокові результати:

Стратегічне планування спрямоване на досягнення довгострокових цілей. Воно допомагає забезпечити сталість управління та розвитку, що є ключовим для досягнення сталого соціально-економічного розвитку громади.

Ефективність та оптимізація ресурсів:

Стратегічне планування дозволяє ефективно використовувати ресурси, уникати дублювання програм та ініціатив, а також забезпечити оптимальне використання наявних можливостей.

Відкритість до змін:

Стратегічне планування передбачає постійний моніторинг та оцінку результатів, що дозволяє адаптувати стратегії до змінюючихся умов та викликів.

Залучення інновацій:

Стратегічне планування може враховувати інноваційні рішення та новаторські технології, що сприяє створенню інтелектуальної та інноваційної громади.

Впровадження стратегічного планування в контексті стратегічного управління соціально-економічним розвитком громад може бути ефективним інструментом для досягнення стійкого та інклюзивного розвитку.

Важливо, щоб процес був прозорим, враховував різноманіття потреб громадян і забезпечував демократичну участь у прийнятті рішень.

ВИСНОВКИ

Для того, щоб сприяти соціально-економічному розвитку України, вкрай важливо враховувати унікальні характеристики різних регіонів, у тому числі сильні та слабкі сторони їхніх економічних систем, а також позитивні та негативні тенденції розвитку громад. Отже, існує необхідність формування ефективної політики соціально-економічного розвитку територіальних громад України.

Під час роботи над кваліфікаційною роботою було досліджено та встановлено наступне:

1. Формування територіальних громад є надважливим етапом для розвитку України та успіху нових реформ. Ця єдність складається зі свідомих громадян, які володіють здатністю ефективно вирішувати проблеми, вирішувати конфлікти та керувати різними аспектами життя громади. Реалізуючи власні стратегії розвитку,

територіальні громади не лише формують нову місцеву ідентичність, а й сприяють загальному розвитку кожного регіону, окремої людини та всієї держави. Вкрай важливо, щоб створення «спроможних» об'єднаних територіальних громад відбувалося правильно та розумно, оскільки від цього залежатиме роль, яку вони відіграватимуть у формуванні майбутнього України.

2. Формування ефективного та тісно пов'язаного з громадянами інституту місцевого самоврядування значно прискорила реформа децентралізації.

Громади, які об'єдналися, тепер мають такі ж можливості та активи, як і значні обласні міста, включно з повноваженнями відраховувати 60% податку на доходи фізичних осіб до власних місцевих бюджетів. Крім того, усі податкові надходження, такі як прибутки підприємств та комунальне майно, а також податки на нерухоме майно, землю й транспорт, залишаються в межах місцевої громади.

3. Децентралізація виявилася вирішальною для країн, які зазнають значних трансформацій у своїх системах соціального регулювання, про що свідчать іноземні приклади впровадження політики соціально-економічного розвитку в країнах ЄС. Цей процес має величезну цінність для країн з перехідною економікою, оскільки він слугує ефективним засобом зміни основних суспільних атрибутів і має значний потенціал.

4. Крім того, існують широкі можливості для зростання та прогресу на місцевому рівні.

Дослідження, проведене на прикладі Кропивницької міської територіальної громади Кіровоградської області, спрямоване на аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку.

У ході дослідження було виявлено кілька ключових особливостей території. По-перше, сільськогосподарські угіддя займають найбільшу частку земельного фонду. Крім того, в громаді наявні родовища корисних копалин. Виробничий комплекс забезпечений підприємствами різних галузей і форм власності.

Проте спостерігається поступове зменшення чисельності населення району.

5. Вивчивши дії органів державної влади та вплив органів місцевого самоврядування на соціально-економічний стан Кропивницької міської

територіальної громади, стає очевидним, що обидва суб'єкти націлені на забезпечення сталого та процвітаючого соціально-економічного зростання. Проте існують певні перешкоди, які заважають успішній реалізації стратегії соціально-економічного розвитку.

Під час оцінки реалізації політики соціально-економічного розвитку Кропивницької територіальної громади було визначено кілька ключових проблем:

- район зіштовхується з такими проблемами, як обмежені фінансові ресурси та значні диспропорції у розвитку територій і адміністративних одиниць;
- Україна зараз зіштовхується з надзвичайною ситуацією воєнного стану, що призводить до політичної та економічної нестабільності;
- логістика, пов'язана з координацією сусідніх районів і областей України, може бути досить складною;
- створення ринкового середовища – складне завдання;
- система управління на місцевому рівні відчуває значний дефіцит кадрів;
- питання інституційної підтримки регіональних органів влади з боку держави;
- політика на регіональному та місцевому рівнях тісно прив'язана до незавершеності розвитку держави системи управління та місцевого самоврядування;
- регіональна економічна політика держави, спрямована на формування соціально орієнтованої економіки та підвищення рівня життя населення, визнана недостатньо ефективною

6. Для забезпечення соціально-економічного розвитку громади та регіону загалом вважаємо за необхідне запровадити, удосконалити та удосконалити такі інструменти:

- орієнтовані на конкретні регіони, програми спрямовані на вирішення конкретних потреб і проблем;
- впровадження спеціалізованих організаційно-правових засад, а також полегшення доступу до комерційних кредитів з державними гарантіями є

ключовими заходами, які можна вжити для підтримки бізнесу;

- розподіл коштів, створення регіональних економічних кластерів, стратегічний маркетинг і просування в регіоні.

7. Для посилення ролі місцевих бюджетів та зміцнення їхньої фінансової спроможності, сприяючи таким чином соціально-економічному прогресу регіонів, на наше переконання, Україна має наполегливо просувати бюджетну децентралізацію. Ця робота передбачає реалізацію основних заходів, викладених у цьому дослідженні, спрямованих на оптимізацію використання ресурсів місцевих бюджетів України.

Рівень фінансової автономії, яким володіють органи місцевого самоврядування, свідчить про загальну незалежність держави, а також про її потенціал для економічного зростання та ступінь демократичних прав і свобод, якими користуються її громадяни. Без забезпечення фінансової незалежності місцевої влади держава не може ефективно розвиватися та економічно процвітати. Така необхідність децентралізації й автономії місцевих бюджетів є об'єктивною вимогою.

8. Процес стратегічного планування передбачає проведення ретельного вивчення поточної ситуації, аналіз як зовнішнього середовища, так і внутрішніх можливостей території, вивчення проблем, з якими зіштовхується громада. Це також передбачає створення бачення розвитку та оцінку різних стратегічних варіантів.

Стратегічне планування — це спільне зусилля, яке наголошує на комунікації та залученні громади, дозволяючи враховувати різноманітні інтереси й цінності.

Такий спільний підхід сприяє ухваленню єдиних рішень і зосереджує зусилля та ресурси ключових зацікавлених сторін для регіонального розвитку. По суті, стратегічне планування служить об'єднувальною силою, яка координує та направляє розробку стратегічних цілей, забезпечуючи основу для розподілу ресурсів на регіональному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беленький П. Регіональна політика збалансованого соціально-економічного розвитку. *Регіон. економіка*. 2012. № 1. С. 96–106
2. Бідак В. Складові системи державного регулювання соціального розвитку і соціального захисту. *Україна: аспекти праці*. 2013. № 1. С. 35–39.
3. Берданова О. В., Вакуленко В. М., Валентюк І. В., Ткачук А. Ф. Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади: навч. посіб. К. : 2017. 121 с.
4. Бойцун Н. Є. Адаптація європейського досвіду управління місцевими фінансами в Україні. *Фінанси України*. 2012. № 5. С. 6–11.
5. Бородіна А. О. Удосконалення державного управління регіональним розвитком з урахуванням зарубіжного досвіду. *Правова управління*. 2012. № 1. С. 103–121.
6. Брувер А., Руденко Н. Стратегічне планування місцевого розвитку: розробка та впровадження проектів: [навч. посіб.]. К.: Європ. комісія, 2011. 168 с.
7. Буковинський С. А. Зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування як чинник економічного зростання. *Вісник НБУ*. 2011. № 2. С. 9–15.
8. Бутко М. П. Регіональне управління: інноваційний підхід: [навч. посіб.]. К.: Знання України, 2012. 560 с.
9. Бюджетний кодекс України. Х.: Одиссей, 2010. 104 с.
10. Василик О. Д. Бюджетна система України: [навч. посіб.]. К.: Центр навчальної літератури, 2012. 544 с.
11. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь. Авт.: Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. та ін. Національний інститут стратегічних досліджень. К.: 2019. 115 с
12. Долішній М. І. Регіональна політика: методологія, методи, практика. Львів, 2012. 719 с.
13. Дроздовська О. С. Теоретичні засади фінансової децентралізації. *Фінанси України*. 2013. № 2. С. 20.

14. Жемеренко Є. В. Використання коштів місцевих бюджетів України. *Фінанси України*. 2011. №8. С.12–18.
15. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015р., за №157-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
16. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). К.: НІОС, 2010. 235 с
17. Кириленко О. П. Фінанси [навч. посіб.]. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 243 с.
18. Кіреєв О. І. Казначеське обслуговування місцевих бюджетів: проблеми та шляхи вдосконалення. *Фінанси України*. 2010. № 4. С. 34–41.
19. Кластери як інструмент регіонального розвитку: матеріали науково-практичного семінару (м. Феодосія, 16–20 липня 2012 р.). За ред. проф. В. В. Мамонової. Х.: ХарПІ НАДУ, 2012. 115 с.
20. Кліяненко Б. Т. Соціально-економічний розвиток господарського комплексу регіону: методика і практика аналізу. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. 227с.
21. Ковальова Ю. Кластер як новий інструмент модернізації економіки. Схід. 2011. № 5 (83). С. 28–34.
22. Ковтун О. І. Державне регулювання економіки: [навч. посіб.]. Львів: «Новий світ – 2000», 2013. 432 с.
23. Коломійчук В. С. Стратегічні засади соціально-економічного розвитку регіону. Тернопіль, 2012. С. 71–72.
24. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
25. Корецький Б. М. Домінантні напрями управління конкурентоспроможністю регіону на основі кластеризації його економіки. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць*. 2013. № 9. С. 124–127.
26. Лібанова Е.М. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
27. Лисяк Л. В. Бюджетна політика держави в умовах фінансової глобалізації.

Вісник Української академії банківської справи. 2013. №1. С.15–21.

28. Мазур А. Г. Регіональна економіка: проблеми відтворення і управління: [монографія]. Рада по вивченню продукт. сил України. Вінниця, 2010. – 263 с.

29. Мамонова В. В. Мережева організація території в глобалізованій економіці: роль органів управління / В. В. Мамонова // Університетські наукові записки. 2012. № 2 (42). С. 89–94.

30. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. Проект «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні». К.: 2016. 55 с.

31. Мирна Н. В. Інституціональні засади регіональної політики країн-членів Європейського Союзу. *Менеджер*. 2013. № 3 (29). С. 57–61.

32. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: [кол. моногр.] / за заг. ред. Р. М. Плюща. К.: Рідна мова, 2016. 744 с.

33. Науково-практичне забезпечення децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах: матеріали наук. -практ. конф., Київ, 18 квіт. 2018 р. за заг. ред. Р.В. Войтович, П.В. Ворони. К: ІПК ДСЗУ, 2018. 360 с.

34. Нова регіональна політика для нової України: аналіт. доп. / Я.А.Жаліло, В.І.Жук, О.Ю.Снігова [ті ін.]; за заг.ред. Я.А.Жаліла. К.: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017.

35. Тетяна Овчаренко, Ангела Бочі, Василь Поворозник «ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД». Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). 2017. 136 с.

36. Офіційний сайт Кропивницької територіальної громади: <https://kr-rada.gov.ua/>

37. Парамонов А. О. Оцінка ефективності територіальної організації влади: зарубіжний досвід. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.:* Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2014. Вип. 1 (44). С. 335–342.

38. Про Концепцію державної регіональної політики: Указ Президента

України від 25 трав. 2001 р. № 341. URL: www.zakon.rada.gov.ua.

39. Про місцеве самоврядування: Закон України від 27 травня 1997 р. Уряд. кур'єр. 1997. № 107–108. С. 11 – 20.

40. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020”: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. Офіц. вісн. України. 2015. № 2. Ст. 154

41. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2014 р. № 385. URL: <http://www.rada.gov.ua>

42. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: [монографія] / за ред. З. С. Варналія. – К.: Знання України, 2010. – 498 с.

43. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; за ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018.

44. Романюк С.А. Децентралізація: теорія та практика застосування: монографія. Київ: 2018. 216 с.

45. Сазонець І. Л. Управління місцевими фінансами: [навч. посіб.]. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.

46. Снігова О. Ю. Оцінка ризиків та загроз розвитку старопромислових регіонів України в період післякризового відновлення. К.: КНЕУ, 2011. Ч. 1. С. 166–174.

47. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці. К.: Логос, 2011. 848 с.

48. Територіальна громада: управління розвитком: [монографія] / Ю. О. Куц, О. В. Решевець; за заг. ред. Ю. О. Куца. Х.: Константа, 2013. 540 с.

49. Ткачук А. Державна регіональна політика та розвиток територій в умовах змін. Спеціально для ОТГ. URL: <http://www.csi.org.ua/derzhavna-regionalna-polityka-ta-rozvytok-terytorij-v-umovah-zmin-spetsialno-dlya-otg/>

50. Ткачук А. Місцеве самоврядування. *Світовий та український досвід*. К.: 2012. 177 с.

51. Хомич Л. В. Стратегія регіонального розвитку і планування території. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 4 (5). С. 65–72.

52. Царенко О. В. Методичні підходи до виявлення джерел формування та нарощення конкурентних переваг регіональних економічних систем. Дніпропетровськ: вид-во ПДАБА, 2010. – № 43. – С. 94–103.

53. Чабан Я. І. Світовий досвід фінансування соціально-економічного розвитку області. *Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук. праць*. 2011. № 11. С. 135–141.

54. Чумаченко М. Г. Проблеми регіонального управління в Україні. *Регіональна економіка*. 2011. №1-2. С. 39–42.

55. Швець В. Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин. *Фінанси України*. 2012. № 3. С. 23-31.